

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ
КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

**КУРСОВІ, БАКАЛАВРСЬКІ ТА
ДИПЛОМНІ РОБОТИ
МЕТОДИКА НАПИСАННЯ, ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ТА
ПОРЯДОК ЗАХИСТУ**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
для студентів спеціальності 6.050200
"Менеджмент в інформаційному та виставковому бізнесі"**

КИЇВ-2009

Укладачі:

Власова Г.В.— кандидат педагогічних наук, професор

Лутовинова В.І. - кандидат історичних наук, професор ДАКККіМ

Титова Л.І. - кандидат педагогічних наук, професор ДАКККіМ

Шмегера О. В. - доцент ДАКККіМ

Рецензент

Ашаренкова Н.Г. - кандидат педагогічних наук, професор ДАКККіМ

Курсові, бакалаврські та дипломні роботи. Методика написання, правила оформлення та порядок захисту: методичні рекомендації для студентів спеціальності 6.050200 "Менеджмент в інформаційному та виставковому бізнесі" /уклад.: Г В. Власова, В.І.Лутовинова, Л. І. Титова, О. В. Шмегера. - К.: ДАКККіМ, 2009 - 68 с

Затверджено
на кафедрі інформаційного
та виставкового бізнесу
Протокол № 4
від 26 грудня 2008 року

Методичні рекомендації висвітлюють загальні положення науково-дослідної діяльності, наукові методи, методику й організацію науково-дослідної роботи студентів, зокрема, зміст і завдання кожного її розділу та правила оформлення.

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ I. Науково-дослідна робота студента.....	5
1.1. Загальні положення	5
1.2. Уніфікована структура курсової, бакалаврської та дипломної робіт	9
1.3. Методика наукової творчості	11
Розділ 2. Методичні рекомендації до написання і оформлення курсової роботи та реферату	23
2.1. Рекомендації до написання курсових робіт	23
2.2. Рекомендації щодо роботи над рефератом.....	32
Розділ 3. Методичні рекомендації до виконання бакалаврської роботи	34
3.1. Вибір теми, оформлення програми дослідження, пошук ін- формації, аналіз практичного досвіду.....	34
3.2. Підготовка, оформлення та захист бакалаврської роботи..	36
Розділ 4. Методичні рекомендації до написання дипломної роботи..	42
4.1. Організація і методика роботи над дипломом	42
4.2. Порядок захисту дипломної роботи	50
Додатки:	
А. Приклад огляду (джерельної бази дослідження та наукової розробленості теми)	53
Б. Зразок оформлення титульної сторінки курсової роботи...	54
В. Зразок оформлення змісту в курсовій, бакалаврській та дип- ломній роботах.....	55
Г. Приклад вступу до курсової роботи	56
Д. Зразок завдання з підготовки бакалаврської роботи.	59
Е. Зразок оформлення титульної сторінки бакалаврської роботи	60
Короткий термінологічний словник.....	61

ВСТУП

Науково-дослідна робота студентів (НДРС) вищих навчальних закладів є одним з основних чинників підготовки висококваліфікованих спеціалістів відповідного профілю, що поєднують в собі:

- навчання студентів елементів дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості;
- наукові дослідження, що проводять студенти під керівництвом професорів і доцентів.

НДРС об'єднує цілі та напрями навчальної і наукової діяльності, які здійснюються в навчальному процесі та в позанавчальний час, що забезпечує:

- формування науково-професійного світогляду, оволодіння методологією та методами наукового дослідження;
- більш глибоке розуміння обраної спеціальності;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань;
- розширення теоретичного кругозору й наукової ерудиції майбутнього фахівця.

НДРС є обов'язковим елементом навчального процесу і втілюється в навчальних планах і навчальних програмах курсів. Крім того, НДРС здійснюється у студентських наукових гуртках та проблемних групах. Її результати оприлюднюються на студентських наукових конференціях, конкурсах, при захисті курсових, бакалаврських та дипломних робіт і на сторінках вузівських наукових часописів.

Студенти, які досягли значних успіхів у навчально-дослідницькій діяльності за рішенням Державної екзаменаційної комісії вищого навчального закладу можуть бути рекомендовані до вступу в аспірантуру та на викладацьку роботу.

Розділ I. НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТУДЕНТА 1.1.

Загальні положення

Наука - це вид людської діяльності, спрямований на здобуття нових знань про об'єктивні закони природи, розвитку суспільства. Результат цієї діяльності - знання. Вони відтворюють у свідомості людини об'єктивну дійсність і є основою наукового розуміння світу. За словами англійського філософа Ф.Бекона "знання - це сила".

Сфера діяльності науки безмежна. Кожна група природних явищ, кожна фаза суспільного життя, кожна стадія розвитку в минулому й сьогодні становлять матеріал для науки.

Процес руху людської думки від незнання до знання називається *науковим пізнанням*. Діалектика процесу пізнання полягає в суперечності між обмеженістю наших знань і безмежною складністю об'єктивної дійсності. Класичний метод пізнання базується на тому, що критерієм істинності знання є суспільна практика. Місія науки -бути джерелом підтвердження знань, які можна використовувати в різних сферах практичної діяльності. Практика є основою й рушійною силою наукового пізнання.

У пізнавальному процесі взаємодіють суб'єкт зі своїм прагненням нових знань і об'єкт як першоджерело знань. Суб'єкт вибирає об'єкт, спрямовує на нього свої пізнавальні здібності, досліджує його й відтворює у своїй свідомості у формі загального уявлення, чуттєвого чи раціонального образу. Об'єкт, у свою чергу, вимагає адекватних своїй природі засобів відтворення й визначає зміст уявлень і образів. Від того, наскільки повно образ відтворює об'єкт, знання може бути абсолютним (повний збіг) чи відносним (неповний збіг).

Суб'єкт намагається отримати абсолютне, істинне знання. Проте через якісні зміни і самого об'єкта, і свідомості суб'єкта уявлення про об'єкт, його образи постійно уточнюються, змінюються, замінюються новими. Наукова істина пізнається з певною мірою наближення, вона відносна й тимчасова. Розвиток науки - це складний творчий процес пошуку істини, кожний наступний крок якого спирається на попередній. Роль успадкованих знань підтверджує відомий вислів І. Ньютона про те, що він бачив далі своїх попередників лише тому, що стояв на плечах гігантів.

Наукове пізнання має два рівні - емпіричний і теоретичний. Емпіричне знання здобувається безпосередньо досвідом, теоретичне - за допомогою логіко-гносеологічних засобів (понять, концепцій, системи

знань у певній галузі). Ці рівні знань органічно пов'язані й водночас різняться способами відтворення об'єктивної реальності та методами дослідження. За емпіричним знанням історично й логічно утвердилася функція збирання і накопичення нових фактів, їх аналіз, систематизація узагальнення з метою виявлення емпіричних закономірностей. Логічне осмислення пояснення та інтерпретація виявлених закономірностей - це функції теоретичного пізнання.

Будь-яке пізнання починається зі встановлення окремих, часом не пов'язаних між собою фактів, які поступово накопичуються й з позиції існуючої теорії піддаються систематизації та узагальненню. У процесі переходу від окремого до загального виявляються принципово нові відношення й інтеграційні якості, створюються нові наукові поняття та нові теорії. Науковий закон постає як сформульоване в нових поняттях знання, що відповідає реаліям об'єктивного світу. Найскладнішою формою вираження наукових знань є *теорія*. Вона становить упорядковану систему простіших форм теоретичного відтворення дійсності: наукових ідей, концепцій, принципів, понять, положень і тверджень (постулатів, аксіом).

Головним елементом наукової теорії є *принцип*, який підпорядковує собі інші елементи, органічно пов'язує їх в єдине ціле. Принципи на відміну від законів об'єктивно не існують, їх створюють суб'єкти пізнання як основу упорядкування знань.

Важливим елементом теоретичного відтворення дійсності є наукова *концепція*, яка на основі певної ідеї об'єднує систему поглядів і теоретичних положень щодо об'єкта дослідження.

Науковий рівень теорії, ступінь їх обґрунтованості слугують тим фундаментом, на якому відбувається розвиток наукових знань. Кожна конкретна теорія пояснює той чи інший "фрагмент" дійсності за допомогою властивих лише їй концептуальних понять і принципів. Пояснення завжди постає у формі узгодженого з теорією і правилами логіки *висновку*.

Рух від емпіричного факту до логічно стрункої системи наукового знання дозволяє не лише пояснити уже відомі явища, але й передбачити нові. Саме *науковий факт* - подія чи явище - є первинним елементом процесу пізнання і реальною основою усіх наукових результатів і висновків. Проте науку створюють не лише самі факти, а й методи їх обробки. Збирання, систематизація, аналіз, узагальнення й логічне осмислення фактів називається *науковим дослідженням*.

Наукові дослідження спрямовані на розширення нових знань і здобуття нових, на виявлення й обґрунтування законів і закономірностей навколишнього світу. За цільовим призначенням вирізняють фундаментальні й прикладні дослідження. *Фундаментальні дослідження* спрямовані на розробку нових теорій і нових принципів дослідження, мета яких поглибити знання щодо законів природи й суспільства; *прикладні* - на пошук способів практичного використання наукових знань, здобутих у результаті фундаментальних досліджень.

У кожній галузі знань час від часу виникають складні суперечливі ситуації, що потребують свого вирішення - *наукові проблеми*. Складність і багатогранність будь-якої наукової проблеми призводить до необхідності виокремлення в рамках проблеми *тем*, які в свою чергу, розгалужуються на певне коло наукових *завдань* (питань). Залежно від масштабу наукових завдань проблема може бути - глобальною, національною, регіональною, галузевою чи міжгалузевою.

Вибір теми дослідження та постановка наукових завдань - дуже відповідальний етап дослідницького процесу. Основними критеріями при виборі теми мають бути її актуальність (ступінь важливості), доцільність і практична значущість для розвитку відповідної галузі науки чи практики.

Науковий процес базується на певних *методологічних* засадах - концепціях, теоріях, що лежать в основі дослідження. Загальна стратегія пізнання, система наукових принципів, форм і методів дослідження, які забезпечують досягнення кінцевого результату, називається *методологією*.

Розвиток методології пов'язаний з розвитком науково-теоретичного мислення й пізнання в цілому. Для кожної епохи характерна своя *парадигма* мислення, тобто сукупність регулятивних принципів, переконань, цінностей і технічних засобів. Вони відтворюються в підручниках і наукових працях, забезпечують існування наукових традицій, визначають коло проблем, методологію та методи їх розв'язання в кожній галузі науки. Розвиток науки характеризується зміною парадигми, методів, стереотипів мислення. Для суб'єктів пізнання парадигма слугує своєрідним фільтром, який коригує, й формує образ об'єкта дослідження.

Протягом усієї історії науки взаємодіяли дві тенденції, які доповнювали одна одну - до поглиблення спеціалізації й до посилення інтеграції. Наслідком спеціалізації стало формування багатьох само-

стійних наукових дисциплін, з відповідними сферами компетенції, співіснуванням у межах науки різних шкіл і напрямів, плюралізмом поглядів на одну проблему. Одночасно з диференціацією наук відбувалася поступова їх інтеграція, яка ґрунтувалася на поєднанні наукових методів, ідей та концепцій. Інтеграційні тенденції особливо активно виявилися в постіндустріальну (інформаційну) епоху, що значною мірою пов'язано з розвитком комп'ютерно-комунікаційних технологій.

Незважаючи на те, що наукові знання за своєю суттю інтернаціональні, кожна країна має свої національні особливості організації науки та управління її розвитком: наявний склад вчених, співвідношення між фундаментальними й прикладними дослідженнями, розробку окремих галузей науки в рамках наукових шкіл і напрямів

Наукова діяльність - інтелектуальна творча діяльність.

Метою будь-якої наукової роботи є виявлення нових фактів та закономірностей, а також отримання нових результатів та уточнення відомих раніше положень, що недостатньо досліджені.

У студентській науково-дослідній роботі мають бути присутні елементи власних наукових оцінок і результатів, одержаних відповідно до самостійно здійсненого аналізу й синтезу основних положень наукових і професійно-виробничих документів та проведеного експерименту в певній інформаційній установі чи її структурному підрозділі. Адже кваліфікація майбутнього спеціаліста - це поєднання ерудиції та творчих навичок у проведенні наукової й експериментальної роботи, спроможності критично осмислювати наукову інформацію, оцінювати її переваги і вади, "нестандартно" мислити, знаходити власні вирішення визначеної проблеми. Усе це висуває такі основні вимоги до науково-дослідної роботи студентів:

- бути спрямованими на розв'язання науково-методичних, організаційних чи практичних проблем з теми дослідження;
- базуватися на використанні методів наукового пізнання;
- мати чіткі пропозиції щодо можливостей вдосконалення визначеного напрямку інформаційної роботи;
- показати вміння студента кваліфіковано орієнтуватись у теоретичних і практичних розділах основних дисциплін, пов'язаних з обраною професією та використовувати їх при самостійному вирішенні конкретних дослідницьких завдань.

Усі різновиди самостійної науково-дослідної роботи студентів подаються у визначений термін на кафедру для рецензування, після

чого робота допускається до публічного захисту. Захист науково-дослідної роботи проводиться згідно з графіком на засіданні комісії та передбачає виступ студента з повідомленням про результати дослідження та доопрацювання зауважень, висловлених у рецензії, відповідей студентів на запитання членів екзаменаційної комісії та будь-кого з присутніх, виступу керівника та оцінювання роботи.

1.2. Уніфікована структура курсової, бакалаврської та дипломної робіт

Традиційно склалася певна композиція курсових, бакалаврських та дипломних робіт з такими основними елементами:

- 1) зміст;
- 2) перелік умовних позначень (при необхідності);
- 3) вступ;
- 4) розділи основної частини;
- 5) загальні висновки;
- 6) бібліографічний список використаних джерел;
- 7) додатки (при необхідності).

Перелік умовних позначень скорочень подаються окремим списком перед вступом.

У вступі зазвичай обґрунтовують:

- актуальність обраної теми та її наукову опрацьованість;
- мету і зміст поставлених завдань;
- формулюють об'єкт і предмет дослідження;
- зазначають обрані методи дослідження;
- базу дослідження;
- наукову і практичну цінність студентської науково-дослідної роботи;
- її апробацію;
- характеризують структуру роботи.

Вступ - дуже відповідальна частина дослідження, оскільки він містить всі необхідні кваліфікаційні характеристики НДРС.

Актуальність - обов'язкова вимога до науково-дослідних робіт студентів. Вміння обрати тему, правильно її зрозуміти й оцінити з точки зору своєчасності й соціальної значущості характеризує професійну зрілість студента. Для висвітлення актуальності достатньо 2-х сторінок, де слід показати основне - сутність проблемної ситуації. Сформулювати суть проблеми буде неважко, якщо студенту вдається показати де полягає межа між сталим знанням і незнанням з предмета дослідження.

Проблему часто ототожнюють з питанням (тобто з положенням, яке також треба вирішити). Доцільно розуміти, що специфічною рисою проблеми є те, що для її вирішення необхідно вийти за рамки старого, вже досягнутого знання.

Для з'ясування стану розробленості обраної теми складається *короткий огляд літератури*, з якого можна зробити висновок, що ця тема недостатньо розкрита в обраному аспекті й тому вимагає подальшого опрацювання. Огляд демонструє ґрунтовне ознайомлення студента зі спеціальною літературою, його вміння систематизувати джерела, критично їх розглянути, виділити основне, оцінити творчий доробок вітчизняних і зарубіжних науковців, визначити її науково-практичну цінність. Матеріали огляду треба систематизувати в певному логічному зв'язку й послідовності. Тому перелік праць і їх критичний розгляд не обов'язково подавати в хронологічному порядку. При цьому слід пам'ятати, що огляд праць науковців і практиків роблять тільки з питань обраної теми, а не з проблеми цілому. Називаються й оцінюються публікації, що мають пряме й безпосереднє відношення до теми (див. додаток А).

Після цього логічно перейти *до мети дослідження*, а також зазначення *конкретних завдань*, які будуть вирішуватися відповідно до визначеної мети.

Обов'язковим елементом вступу є визначення *об'єкта і предмета дослідження*.

Об'єкт - це процес, або явище, що породжує проблемну ситуацію і обраний для вивчення студентом.

Предмет - міститься в межах об'єкта. Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне й часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом дослідження. Саме на нього спрямована основна увага студента, оскільки предмет дослідження визначає тему дипломної роботи, яка позначається на титульній сторінці як її назва.

База дослідження наводиться у вигляді повної назви установи, в якій проводилась експериментальна частина студентської науково-дослідної роботи або ж узагальнено досвід її діяльності за певний, чітко визначений період.

Методи дослідження, як інструмент добування фактичного матеріалу, є також обов'язковими елементами вступу і необхідною умовою досягнення поставленої мети.

Наукова й практична значущість роботи засвідчується характеристикою того нового, що привніс студент, досліджуючи обрану тему. Необхідно представити основні результати, які можуть бути використані в практичній діяльності інформаційних установ.

Апробація роботи передбачає перелік конференцій чи науково-практичних семінарів, де студент виступав із повідомленням за результатами своєї наукової роботи.

Обґрунтування структури роботи пояснює логіку побудови наукового дослідження.

1.2.Методика наукової творчості

Будь-яке наукове дослідження від задуму до кінцевого оформлення роботи здійснюється індивідуально. Проте існують деякі загальні підходи, які доречно знати.

Відомо, що нові наукові результати та раніше накопичені знання перебувають у діалектичній взаємодії. Краще та прогресивне із старого переходить у нове й надає йому сили та дієвості. Іноді старе знання знову відроджується на новому науковому підґрунті, набуває немов би другого життя, але в іншому, більш досконалому вигляді.

Накопичення наукових фактів у процесі дослідження - завжди творчий процес, в основі якого лежить задум автора, його ідея. Ідея відрізняється від інших форм мислення й наукового знання тим, що в ній не тільки відображено об'єкт вивчення, але й міститься усвідомлення мети, перспективи пізнання й практичного перетворення дійсності.

Ідеї народжуються із практики, спостереження навколишнього світу й потреб життя. Розвиток ідеї до стадії вирішення завдання зазвичай здійснюється як плановий процес наукового дослідження.

Метод - це сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретного завдання.

У кожній науковій, у тому числі й студентській науково-дослідній роботі можна виділити два рівні:

- 1) емпіричний, на якому відбувається процес накопичення фактів;
- 2} теоретичний - досягнення синтезу знань

Згідно з цими рівнями, загальні методи пізнання поділяються на три групи, грані між якими визначено приблизно:

- методи емпіричного дослідження;
- методи, що використовуються на емпіричному та теоретичному рівнях;
- методи теоретичного дослідження.

Враховуючи мету даної роботи, охарактеризуємо основні з двох перших груп загальнонаукових методів, що використовуються в емпіричних дослідженнях.

Загальнонаукові методи *аналізу й синтезу* широко застосовуються в науково-дослідній та науково-інформаційній роботі, зокрема у всіх процесах створення вторинних документів. *Аналіз* - метод пізнання, який дає змогу поділяти предмети дослідження на складові частини (природні елементи об'єкта або його властивості й відношення). *Синтез*, навпаки, припускає з'єднання окремих частин чи рис предмета в єдине ціле. Аналіз і синтез взаємозв'язані, вони являють собою єдність протилежностей. Аналіз і синтез бувають:

а) прямим або емпіричним (використовується для виділення окремих частин об'єкта, виявлення його властивостей, найпростіших вимірювань і т. ін.);

б) зворотнім, або елементарно теоретичним (базується на деяких теоретичних міркуваннях стосовно причинно-наслідкового зв'язку різних явищ або будь-якої закономірності. Водночас виділяються та з'єднуються явища, які здаються суттєвими, а другорядні ігноруються);

в) структурно-генетичним (вимагає виокремлення у складному явищі таких елементів, які мають вирішальний вплив на всі інші сторони об'єкта).

Спостереження - це систематичне, цілеспрямоване вивчення об'єкта, що має відповідати таким вимогам:

а) попередньому задуму (спостереження проводиться для певного, чітко поставленого завдання);

б) планомірності (виконується за планом, складеним відповідно до завдання спостереження);

в) цілеспрямованості (спостерігаються лише певні сторони явища, котрі викликають інтерес при дослідженні);

г) активності (спостерігач активно шукає потрібні об'єкти, риси, явища);

д) систематичності (спостереження проводиться безперервно або за певною системою).

Спостереження як метод пізнання дає змогу отримати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень. Емпірична

сукупність утворює первинну схематизацію об'єкта реальності - вихідних об'єктів дослідження.

Порівняння — це процес встановлення подібності або відмінностей предметів та явищ дійсності, а також знаходження загального, притаманного двом або кільком об'єктам.

Метод порівняння досягає результату, якщо виконуються такі вимоги:

а) можуть порівнюватись такі явища, між якими можлива деяка об'єктивна спільність;

б) порівняння має здійснюватись за найбільш важливими, суттєвими (в плані конкретного завдання) рисами.

Різні об'єкти чи явища можуть порівнюватись безпосередньо або опосередковано через їх порівняння з будь-яким іншим об'єктом (еталоном). У першому випадку зазвичай отримують якісні результати (більше-менше, вище-нижче). Порівняння ж об'єктів з еталоном надає можливість отримати кількісні характеристики. Такі порівняння називають вимірюванням.

За допомогою порівняння інформація щодо об'єкта здобувається двома шляхами:

а) безпосереднім результатом порівняння (первинна інформація);

б) результатом обробки первинних даних (підсумкова або похід на інформація).

Вимірювання - це визначення числового значення певної величини за допомогою одиниці виміру. Вимірювання передбачає наявність таких основних елементів як об'єкт вимірювання, еталон вимірювання, прилади та метод вимірювання.

Вимірювання розвинулося з операції порівняння, проте воно є більш потужним і універсальним пізнавальним засобом.

Експеримент - це такий метод вивчення об'єкта, за яким дослідник активно й цілеспрямовано впливає на нього завдяки створенню штучних умов або використанню природних умов, необхідних для виявлення відповідної властивості.

Переваги експериментального вивчення об'єкта порівняно зі спостереженням такі:

а) у процесі експерименту можна вивчити явище "у чистому вигляді", звільнившись від другорядних факторів, які затінюють основний процес;

б) в експериментальних умовах можна дослідити властивості об'єкта;

в) при повторюваності експерименту можна проводити досліди стільки разів, скільки це необхідно.

Експеримент проводять у таких випадках:

- спроба виявлення раніше невідомих властивостей об'єкта;
- перевірка правильності наукових припущень;
- демонстрування явища.

Абстрагування - це відхід подумки від несуттєвих властивостей, зв'язків, взаємодії предметів і виявлення декількох рис, котрі цікавлять студента-дослідника.

Процес абстрагування має два ступені. Перший: виділення найважливішого в явищах і встановлення факту незалежності чи дуже незначної залежності досліджуваних явищ від певних факторів (якщо об'єкт А не залежить безпосередньо від фактора Б, то можна лишити його осторонь як несуттєвий). Другий ступінь: реалізація можливостей абстрагування. Сутність його полягає в тому, що один об'єкт замінюється іншим, простішим, який виступає як "модель" першого.

Абстрагування може застосовуватись до реальних і абстрактних об'єктів. Абстрагування дає змогу замінити у пізнанні складне простим, але таким простим, яке відбиває основне в цьому складному.

Існують такі основні види абстракції:

Ототожнення - утворення поняття через об'єднання предметів, визнання яких-небудь явищ, понять однаковими, подібними.

Ізолювання — виділення властивостей і відношень, нерозривно пов'язаних з предметами та позначення їх певними "іменами", що надає абстракціям статусу самостійних предметів (наприклад "надійність", "технологічність"). Різниця між цими двома абстракціями полягає в тому, що в першому випадку ізолюється комплекс властивостей об'єкта, а в другому - єдина його властивість.

Індукція та дедукція. Дедуктивною звать таку розумовну конструкцію, в якій висновок щодо якогось елемента множини робиться на підставі знання загальних властивостей всієї множини. Змістом дедукції як методу пізнання є використання загальних наукових положень при дослідженні конкретних явищ.

Під індукцією розуміється перехід від часткового до загального, коли на підставі знання про частину предметів класу робиться висновок стосовно класу в цілому. Дедукція та індукція - взаємопротилежні методи пізнання.

Загальна схема наукового дослідження

Обґрунтування актуальності обраної теми — початковий етап будь-якого дослідження. Визначаючи тему студентської науково-дослідної роботи, важливо враховувати те, наскільки правильно студент розуміє цю тему, як вона опрацьована в науковій, професійно-виробничій та навчальній літературі. Відразу важливо зорієнтуватися в якій інформаційній установі можна провести експеримент, або ж узагальнити та систематизувати досвід практичної роботи, співставити його з сучасними науковими досягненнями в обраному напрямі інформаційної роботи.

Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним. Досить кількома реченнями висловити головне - *сутність проблеми*, з чого випливає актуальність теми. Проблема завжди виникає тоді, коли старе знання вже виявило свою неспроможність, а нове ще не набуло розвинутої форми. Таким чином, *проблема - це суперечлива ситуація, котра вимагає свого вирішення*. Правильне виявлення, постановка та чітке формулювання проблеми сприятиме усвідомленню реальних можливостей її вирішення, великою мірою визначає стратегію дослідження. Сформулювати проблему - означає показати вміння відокремити головне від другорядного, виявити те, що вже відомо, але не має свого вирішення.

Після обґрунтування актуальності обраної теми логічно перейти до *формулювання мети дослідження* та визначення *конкретних завдань*. Зазвичай це робиться у формі перерахування (вивчити..., описати..., порівняти..., встановити..., виявити залежність... і т. ін.) Формулювати завдання необхідно якомога конкретніше, оскільки описання їх вирішення становить зміст науково-дослідної роботи студента.

Це важливо також і тому, що назви розділів формулюються відповідно до завдань дослідження.

Нижче подаються *об'єкт і предмет* дослідження, характеризуються *методи* дослідження і т. ін..

Основна частина роботи - це опис процесу дослідження, де висвітлюються методика й техніка наукової роботи з використанням логічних законів і правил. Увесь матеріал komponується на логічно пов'язані між собою глави, розділи, підрозділи і має інформативні заголовки. Текст науково-дослідної роботи студента повинен бути результатом самостійно проведеного аналізу, синтезу та узагальнення інформації з опрацьованих джерел і чітко підпорядкований меті й за-

вданням дослідження та доповнений своїми коментарями, міркуваннями, оцінками. Водночас необхідно дотримуватись наукової об'єктивності: не спотворювати факти задля надуманої ідеї. Глибина авторського аналізу використаних робіт є головним якісним показником будь-якого дослідження.

Важливо всебічно розкрити сутність, суттєві риси та закономірності об'єкта дослідження та підтвердити це результатами вивчення практичного досвіду роботи конкретної/них інформаційних установ. Причому, аналізувати зібрані матеріали слід комплексно, з урахуванням усіх ознак відповідної сфери діяльності (чи установи).

Кількісні дані, що ілюструють практичний досвід роботи можна проаналізувати за методом ранжированого ряду, розподіливши матеріал за роками, звести їх у систематичні таблиці для порівняння та ін., що дозволить зробити конкретні висновки.

Кожен розділ повинен закінчуватись висновками студента щодо розглянутих питань. Вони мають містити те нове й суттєве, що містить наукові узагальнення та практичні результати проведеної роботи.

Науковий результат - це знання, відповідне вимогам новизни, достовірності й практичної цінності. Це творчий продукт, сутність якого формулюється у висновках до розділу. Формулювання сутності повинно бути коротким, зрозумілим, конкретним, без загальних слів і термінів, які потребують додаткового пояснення. Наприклад:

- "обсяг інформації, необхідний для управління виробничою системою квадратно залежить від суми одиниць обладнання та кількості обслуговуючого персоналу цієї системи, тобто...." - постулат В. М. Глушкова;

- "половина товарів, які обертаються нині на ринку України, десять років тому покупцям була невідома";

- "продуктивність праці будь-якого працівника залежить від її мотивації".

Проаналізуємо наведені твердження. Перше з них вилучене з відомої монографії В. М. Глушкова «Вступ до кібернетики» за формою має вигляд наукового результату, проте, як стверджують харківські науковці, не відповідає вимозі достовірності, бо виведено інтуїтивно. Друге твердження (щодо товарів) є науковим результатом, отриманим експериментально (шляхом статистичної обробки даних).

Останнє твердження не може претендувати на науковий результат, оскільки у ньому йдеться про загальновідому тенденцію, немає

конкретності, а тому й практичної цінності, термін "мотивація" сам потребує роз'яснення.

Наукові результати для студентських науково-дослідних робіт мають відноситись переважно до інструментального (а не теоретико-методичного) виду, що застосовується в прикладних та емпіричних дослідженнях, зокрема це можуть бути: *спосіб, технологія, методика, алгоритм* тощо.

Щодо організації творчої роботи, то слід наголосити на тому, що багато студентів вважають ніби творчий процес є можливим у період якогось "натхнення". Це помилка: для досягнення кінцевої мети важливим є не порив, а клопітка й добре організована робота. Оманом є те, що великі люди творять легко, без особливих витрат часу й сил. Біографії вчених і талановитих діячів культури і мистецтва свідчать, що вони всі були великими трудівниками.

Наприклад, І. Ньютон на запитання про те, як йому вдалося відкрити закон небесної механіки, відповів: "Дуже просто, я весь час думав про них".

Зазначимо деякі принципи наукової праці:

-- постійно думати про предмет дослідження;

-- не працювати без плану, (який, до речі, може вдосконалюватись у процесі пізнання теми);

- контролювати хід роботи, вміти обмежити (якщо потрібно) глибину розробки, або ж розширити певний розділ чи параграф;

- визначити рівновагу між тривалістю праці та необхідністю відпочинку. "Авральна" робота стає малопродуктивною і може призвести до втрати віри у свої сили.

Важливим елементом творчої роботи є цілеспрямоване вивчення наукової та професійно-виробничої літератури, що дозволяє:

- виявити здобутки науки, її досягнення й недоліки;

- визначити основні тенденції в поглядах фахівців на проблему, з огляду на те, що вже досягнуто наукою та практикою;

- визначити актуальність і рівень вивченості проблеми;

- вибрати напрям і аспект дослідження;

- забезпечити достовірність своїх оцінок і висновків. Роботу з літературою рекомендовано проводити поетапно, а саме:

- загальне ознайомлення з матеріалом в цілому за його змістом;

- швидкий перегляд його змісту;

- вибіркоче читання частин посібників, статей, монографій, ознайомлюване читання;

- вивчення та конспектування матеріалу, що належить до теми і є важливим;
- критична оцінка записаного, його редагування, чистовий запис як фрагмент тексту майбутньої роботи.

Критерієм оцінки прочитаного є можливість його використання в роботі.

Вивчаючи літературу, слід ретельно стежити за оформленням виписок, щоб можна було їх використовувати в тексті роботи та написанні огляду літератури з теми дослідження, в якому відображаються найбільш цінні актуальні роботи (10-15 джерел). Огляд має бути результатом систематизованого аналізу теоретичної, методичної та практичної новизни, значущості, переваг і недоліків розглянутих робіт, які доцільно згрупувати таким чином: роботи, що висвітлюють історію розвитку проблеми, які повністю присвячені темі, потім ті, що розкривають тему частково. В огляді не слід наводити повний бібліографічний опис публікацій, що аналізуються, достатньо назвати автора й назву, а поруч у прямих квадратних дужках поставити номер бібліографічного опису цієї роботи у списку використаних джерел. Закінчити огляд необхідно коротким висновком про ступінь висвітлення в літературі основних аспектів теми.

Можна рекомендувати такий типовий план огляду літератури в тексті науково-дослідної роботи студентів:

- загальна характеристика галузі дослідження та теми своєї роботи;
- окреслення основних напрямів наукових досліджень, відображення різних точок зору на вирішення проблеми;
- критичний аналіз використаних наукових і професійно-виробничих документів зі своїми зауваженнями й коментарями, оцінками;
- у кінці - формування підсумкових висновків і показ доцільності подальшого наукового опрацювання, зокрема, тих аспектів теми, які студент обрав для своєї роботи.

Разом з тим, слід наголосити на тому, що джерелознавчий огляд може базуватись на хронологічному, проблемному чи проблемно-хронологічному підході. За наявності значної кількості літератури з теми дослідження доречно обмежитись концептуальними та вузловими проблемами, а до деталей і конкретних питань звернутись у відповідних розділах.

Особливо уважно потрібно користуватись цитатами, щоб без спотворень передати думку автора першоджерела.

Текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз - "так званий".

Кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело.

При прямому цитуванні (переказі, викладенні думок інших авторів своїми словами), що дає заочну економію тексту, слід бути гранично точним у викладенні думок автора й давати послідовні відповідні посилання на джерело.

Якщо необхідно виявити своє ставлення до використаної праці, або до окремих слів чи думок з цитованого тексту, то після них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак питання.

Якщо студент, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, то далі робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали студента, а весь текст застереження вміщується в круглі дужки. Варіантами таких застережень є: (*курсив наш. - В. Л.*), (*підкреслено мною. -В. Л.*), (*розрядка моя. - В. Л.*).

Якщо в основному тексті студентської науково-дослідної роботи наведено прізвище автора і заголовок статті, тобто першу частину аналітичного опису, то у підстрокових посиланнях можна обмежитися бібліографічним описом лише самого видання, тобто другої частини аналітичного опису.

Наприклад, у тексті:

У статті відомого економіста А. Лоскутова «Полные товарищества» повідомляється, що «заявление об отказе от участия в ПТ, утвержденном без указания срока, должно быть подано участником не менее чем за шесть месяцев до фактического выхода из товарищества».

У посиланні:

1. *Консультант директора. — 1995. - № 2.-С. 7*

Позатекстові бібліографічні посилання застосовують у випадках, коли студент оперує великою кількістю джерел. Перелік застосо-

ваних посилань можна вважати бібліографічним списком, оскільки він зовнішньо і по суті є таким.

Існують також посилання з наведенням відомостей щодо предмета викладу або додаткові пояснення, які не є бібліографічними, але застосовуються в наукових роботах.

Правила та приклади оформлення бібліографічних посилань

Бібліографічні посилання - це сукупність бібліографічних відомостей про цитовані, розглянуті або згадані у тексті науково-дослідної роботи студента інші документи (їх складові частини або групи документів, необхідних для загальної характеристики, ідентифікації й пошуку).

Головною вимогою до цитат є точність відтворення, неспотворюваність думки, вираженої в ній. Видозмінення цитованої фрази, відхилення від неї допускається в таких випадках:

- модернізація орфографії та пунктуації за сучасними нормами (якщо це не є індивідуальною особливістю стилю);
- розгортання довільно скорочених слів, але обов'язково взяти додану частину в прямі дужки (революція]; т[аким] ч[ином]);
- пропуск окремих слів чи фраз за умови, що це не спотворює змісту, обов'язково супроводжується трьома крапками;
- зміна відмінку для підпорядкування цитати побудові фрази, до якої її включено.

Відповідно до місця розташування в основному тексті науково-дослідної роботи студента бібліографічні посилання бувають:

- поданими в середині тексту, тобто виступають невід'ємною складовою основного тексту;
- підстроковими, тобто винесеними з тексту вниз сторінки;
- затекстованими, тобто винесеними за текст роботи.

Бібліографічні посилання, подані всередині тексту НДРС, використовуються у випадках, коли значна частина посилань увійшла до основного тексту роботи так органічно, що вилучити її звідти неможливо, не замінивши цей текст іншим. У цьому випадку вказуються лише вихідні дані і номер сторінки, на якій надруковано процитований текст, або лише вихідні дані (якщо номер сторінки вказано у тексті), або лише номер сторінки (якщо посилання повторюється).

Наприклад:

Ця сторона математичної логіки так характеризується у відомій книзі Д. Гілберта і В. Аккермана "Основи теоретической ло-

гики" (М., 1947): "Логические связи, которые существуют между суждениями, понятиями и т. д., находят свое выражение в формулах, толкование которых свободно от неясностей, какие легко могли бы возникнуть при словесном выражении" [5,17].

Бібліографічні підстрокові посилання на джерела використовують за умов, якщо вони є необхідними по ходу читання, а всередині тексту їх розмістити неможливо або небажано, щоб не ускладнювати читання і пошук при наведенні довідки. Наприклад, у тексті:

Публічне мовлення виконує важливі соціальні функції: інформаційно-освітню, агітаційно-пропагандистську, виховну та комунікативну.

У підстроковому посиланні:

Загадарчук Г. М. Основи культури усного виступу / Г. М. Загадарчук - К. :КДІК, 1995. -С.9.

При повторному посиланні повний опис джерела не подається і змінюється умовним визначенням. Наприклад: *Там само*, с. 10.

Існує кілька способів зв'язку основного тексту НДРС з бібліографічним описом джерел. Частіше за все цій меті слугує порядковий номер документа, вказаного в списку використаних джерел, в основному тексті цей номер подається в квадратних дужках.

При посиланні в основному тексті на сторінку використаного документа останній також подається в квадратних дужках. Наприклад, у тексті:

"У Новоросійську 16 квітня 1917 р. в міській управі відбулося відкриття Чорноморського товариства "Просвіта" [87]. Або:

"Тимчасовий комітет було організовано, аби закласти на Україні велику книгозбірню всеукраїнського типу, яка б гуртувала у собі все, що витворено людською думкою та знанням по всіх науках...[16,4]", що означає: 16 джерело, 4 сторінка.

Первинне підстрокове посилання включає в себе всі обов'язкові елементи опису документа. Навіть, якщо частина елементів (наприклад, прізвище автора) подається в основному тексті, їх рекомендується повторювати в посиланні. При цьому знак посилання ставиться після цитати, якщо пояснювальний текст передує цитаті або його включено всередину неї. Наприклад, у тексті:

Професор В. І. Свинцов у своєму підручнику стверджує: "Майстерність редактора утворюється зі складного комплексу знань і навичок, що охоплюють різні сторони підготовки видання до друку..."

У посиланні:

1.Свинцов В. І. Логічні основи редагування тексту /В. І. Свинцов. - Х., 1972. - С. 3.

Способи введення бібліографічних посилань в текст документа

Таблиця І.

Вид бібліографічного посилання	Стандартний зворот мови (маркер)
1	2
1. Посилання, що вміщує певне поняття, трактування терміна	Відповідно до визначення, наведеного в ...[6,6], під...слід розуміти... У словнику ...[12] термін...визначається як... Поняття... в сучасній культурології трактується як... [11,22,-271].
2. Нейтральні посилання, посилання-згадування	Проблемі...присвячено роботи [17-21]. Досвід..., описаний у публікаціях [4-12]. Метод...знайшов відображення в роботах [3, 56-78; 14, 21-34].
3. Посилання-порівняння 3.1. Нейтральні посилання з елементами класифікації	Проблем і... приділено серйозну увагу як в публікаціях теоретичного [12-21], так і експериментального характеру [22-27]. Відомі дослідження з ...як вітчизняних [16-23], так і зарубіжних вчених [44-56]. Методика...викликала зацікавленість як педагогів [3-8], так і теоретиків інформатики [8-12], започаткувала дискусію в середовищі практичних працівників [12-22].
3.2. Посилання, що відображають подібність поглядів	Яку публікаціях [4-8], так і в роботах [9-11], пропонується... Відповідно до концепції..., запропонованої в монографії [33], в статті [21] застосовується спосіб... Аналогічний прийом мав місце [4]...
3.3. Посилання, що вміщують різні погляди	Протилежна точка зору виловлена в роботі С. Г. Кулешова [34] Інший спосіб вирішення проблеми ... запропоновано в роботах О. А. Іванова [4-19]. На відміну від роботи [10], де трактується ..., в дослідженні [23] пропонується...
4. Посилання-спростування, що відображають іншу точку зору автора	Навряд чи можна погодитися з тезою Г. М. Маркова про те, що ... [45, 66]. Ствердження автора статті [16] про те, що..., є досить спірним. Запропонований у монографії [54] спосіб вирішення проблеми...має низку недоліків...

1	2
5. Посилання-погодження, схвалення, що відображають точку зору автора НДРС	3 нашої точки зору, найбільш вдалий підхід запропоновано в роботах [34-37]... Доречно погодитися з висновками, одержаними в дослідженнях [54-56]...

Літературне оформлення курсової, бакалаврської та дипломної роботи є важливим показником і одним з багатьох чинників, на які зважає комісія при оцінюванні роботи під час захисту. Передусім звертається увага на змістовий аспект викладу матеріалу (логічність і послідовність, повнота і репрезентативність, тобто широта використання наукових джерел, загальна грамотність та відповідність прийнятим правилам), а також на текст роботи, список літератури й додатки, на зовнішнє оформлення титульного аркуша. Перечитування й редагування тексту ще в чорновому варіанті дозволяє вносити необхідні зміни та доповнення як з ініціативи самого автора, так і згідно з зауваженнями керівника.

Перш ніж представити чернетку керівникові, треба ще раз переглянути, чи логічно викладено матеріал, чи є зв'язок між параграфами та розділами, чи весь текст "працює" на головну ідею дослідження. Такий аналіз структурної роботи допоможе краще побачити нелогічність в її структурі та змісті.

Важливо також повторно переглянути список першоджерел. Це допоможе побачити те цінне, що було пропущено на початку вивчення теми, наштовхне на цікаві думки, поглибить розуміння проблеми.

Розділ II. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НАПИСАННЯ І ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ ТА РЕФЕРАТУ

2.1. Рекомендації до написання курсових робіт

Написання курсової роботи повинно сприяти поглибленню та розширенню уявлень про теоретико-методичні положення навчальної дисципліни, з якої вона згідно з Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України виконується з метою поглиблення, закріплення та узагальнення знань, одержаних студентами за час навчання та їх застосування до комплексного вирішення конкретного фахового завдання.

Це письмова навчально-дослідна робота зі спеціальної навчальної дисципліни, яка передбачає самостійне опрацювання матеріалу, що висвітлює сучасний рівень наукового знання та практичної роботи.

Загальні вимоги до курсової роботи

Курсова робота подається студентами заочної форми навчання в деканат, а студентами стаціонарної форми навчання - викладачу у встановлений термін.

Курсова робота повинна відповідати всім загальним вимогам до написання таких робіт.

Курсова робота повинна мати відповідну форму і складатися з таких розділів:

- план (зміст) курсової роботи (див. додаток В);
- вступ (див. додаток Г);
- основна частина;
- висновки;
- список використаної літератури;
- додатки.

Вступ до курсової роботи повинен містити такі обов'язкові складові:

- *актуальність теми* курсової роботи, тобто обґрунтування студентом важливості теми курсової роботи, розглянутих питань для сучасного стану інформаційної сфери суспільства;

- *розробленість теми* курсової роботи в літературі. Студент оглядово характеризує опрацьовану літературу, тобто називає основні джерела інформації, стисло повідомляє про ступінь розробки розглянутих питань окремими фахівцями (див. розділ І та додаток А).

- *мета* курсової роботи. Це положення - ключове визначення вступу. Студент повинен чітко сформулювати основну мету роботи, якої він має досягти в процесі підготовки самостійної роботи;

- *завдання* курсової роботи - конкретизує мету. Студент окреслює коло питань, що будуть розглянуті в основній частині курсової роботи. Чітко сформульовані конкретні завдання курсової роботи допомагають логічно викладати матеріал;

- *об'єкт (або предмет)* дослідження. У цій частині вступу до курсової роботи повинна міститись чітка вказівка на те явище (питання, установу, комунікаційні зв'язки тощо), що досліджується в курсовій роботі;

- *методи дослідження*. У цій частині вступу характеризуються застосовані студентом методи збирання матеріалу, методи опрацювання інформації та методи викладу інформації в тексті курсової роботи;

- *теоретична та практична цінність* курсової роботи. Це положення вступу вміщує результати, яких намагається досягти студент у процесі роботи над курсовою, що сприяють практичній діяльності в системі інформаційного забезпечення споживачів та поглибленню власних теоретичних знань;

- *структура* курсової роботи. Ця частина вступу повинна пояснити логіку побудови курсової роботи, взаємозв'язок її розділів (що наведені раніше).

Основна частина курсової роботи містить виклад основного змісту опрацьованого матеріалу. Може складатися з розділів або глав. Подальша структуризація матеріалу може, відбуватися поділом розділів на підрозділи (глав на параграфи) Назви розділів та підрозділів (глав та параграфів), крім змісту, подаються також безпосередньо в тексті курсової роботи. Починати кожен розділ курсової роботи на окремих аркушах не обов'язково.

Кожен розділ (або главу) студент завершує стислими висновками та положеннями, що пов'язують цей розділ (главу) з наступним.

В основній частині роботи систематизуються та осмислюються відібрані факти з метою розкриття теми. Як вже зазначалось, не кількість фактичного матеріалу, а якість та вміння його логічно узгодити, проаналізувати, витлумачити визначають цінність роботи.

Може бути кілька композиційних рішень щодо розташування матеріалу і, відтак, структури й змісту роботи. *Хронологічний* принцип дослідження передбачає розгляд проблеми в чіткій хронологічній послідовності й виділення окремих етапів та періодів у розвитку процесу чи явища, що аналізується. Цей принцип застосовується при розчленуванні теми на окремі елементи, при характеристиці яких вона розвивається. А *аналітичний* принцип застосовується у випадку дослідження проблеми з точки зору причинно-наслідкових зв'язків. Кожен розділ повинен завершуватись короткими висновками. Вони не мають повторювати текстуально матеріал розділів, а повинні бути узагальненням найважливіших результатів. Висновки розділів є своєрідним місточком до проблем, які піднімаються й розглядаються у розділах наступних, забезпечують логічний зв'язок між окремими структурними елементами.

Висновки (або "*Заключна частина*") вміщують підсумок усієї курсової роботи. Це узагальнення висновків та результатів, поданих в окремих розділах (главах) основної частини. Студент аналізує, які завдання курсової роботи, сформульовані у вступі, вдалося розглянути в основній частині, відмічає, чи досягнуто поставленої у вступі мети дослідження.

Висновки або заключна частина роботи - найменша за обсягом (до трьох — чотирьох сторінок), що не применшує її значення. Вони є підсумком проведеного дослідження, визначенням результатів, до яких прийшов автор на основі аналізу науково-технічних джерел, літератури та виявлених у них фактів. Висновки повинні бути узгодженими з завданнями, які ставились на початку дослідження і знайшли відображення у вступі, і пов'язаними з ходом розкриття теми в основній частині та положеннями, що виносились на захист. У заключній частині можуть знайти відображення подальші перспективи дослідження теми.

В основу доповіді під час захисту входять, в першу чергу, матеріали вступу і висновків.

Список літератури містить всі опрацьовані матеріали: наукові праці, навчальну та навчально-методичну літературу, практичні розробки, довідкову літературу та ін. Всі опрацьовані матеріали розміщуються в списку за алфавітом прізвищ авторів публікацій та назв творів, якщо автор не вказаний). Опис літератури здійснюється згідно з вимогами Державного стандарту мовою оригіналу публікації.

Послідовність позицій у списку використаних джерел та літератури (за останніми вимогами до дисертаційних досліджень - списки використаних джерел) визначаються в алфавітному порядку (за тими ж вимогами - в порядку згадування джерел у тексті за їх наскрізною нумерацією).

При цьому виділяються такі рубрики: "Джерела", "Література", "Енциклопедичні видання і довідники" (алфавітного порядку дотримуються у кожній з рубрик). Спочатку розташовуються твори, надруковані на основі кирилиці, а потім - на основі латиниці.

Зміст розташовується на початку роботи. Він містить повну й точну назву кожного структурного елемента роботи (розділ, параграф) та номери початкових сторінок кожного з них.

Додатки можуть вмішувати зразки інформаційних документів, які аналізуються у тексті курсової роботи, схеми, таблиці, результати соціологічних досліджень, зразки анкет тощо.

У додатках розміщуються допоміжні чи додаткові матеріали, які ускладнюють текст, а також ілюстративні, картографічні матеріали, оформлені у вигляді таблиць, облікові статистичні чи інші дані, тексти документів. Якщо додатків більше одного, то позначаються літерами , за абеткою (А,Б,В...). Додатки впорядковуються заголовками.

Ілюстративний матеріал може бути представлений схемами, графіками, фотографіями, кресленнями, технічними рисунками (два останні в гуманітарних дослідженнях використовуються рідко).

Діаграми можуть бути площинними (стовпчиковими чи стрічковими й секторними), лінійними та об'ємними. Діаграми можуть наноситись на картки для демонстрації територіального розподілу тих чи інших ознак і показників. Результати обробки числових даних можуть бути представлені у вигляді графіків, особливо коли необхідно показати їх зміну в динаміці чи взаємозалежності.

Таблиці використовуються для подачі як цифрового, так і текстового матеріалу. Таблиці можуть бути аналітичними (результат обробки й аналізу цифрових даних) і неаналітичними (вміщувати необроблені статистичні дані, потрібні тільки для констатації табличних даних). Головними вимогами до табличних даних вважають:

- а) вірогідність;
- б) однорідність;
- в) порівнянність.

Групування матеріалів у таблицях здійснюється на основі суттєвих ознак. При складанні таблиць необхідно вказувати джерела, на основі яких вони складені або звідки вони запозичені.

Методика виконання курсової роботи **Схема та методи дослідження**

Дослідження, яке є індивідуальним за характером, підпорядковується певним закономірностям і може бути представлено такою схемою, як вже підкреслювалося раніше:

- вибір та обґрунтування актуальності теми;
- визначення й постановка мети і конкретних завдань дослідження;
- визначення предмета вивчення та окремих його сторін і аспектів;
- вибір методики проведення дослідження;
- опис процесу дослідження;
- формування висновків та підсумків і оцінка одержаних результатів;

- обговорення результатів дослідження під час попереднього захисту та захисту роботи.

Всі ці етапи супроводжуються й підтверджуються аналізом джерел і літератури. Правильний, добре продуманий, вибір теми є однією з головних умов успішного написання курсової роботи. Помилка у визначенні теми призводить до непотрібних і надмірних зусиль. Обрана для дослідження тема повинна враховувати зацікавлення студентів та реальні можливості забезпечення кваліфікованого керівництва з боку кафедри. Приблизна тематика досліджень формулюється кафедрою і служить для орієнтації студентів у колі проблем. Дослідженням керують викладачі кафедри. Студенти повністю самостійні у виборі тематики, але її формулювання відбувається спільно з науковим керівником.

У процесі дослідження тема може зазнавати і змін і уточнень. Тому тема на початковому етапі формулюється як робоча, яка розроблюється і уточнюється впродовж навчального процесу, участі студентів в гуртках та проблемних групах.

Для вибору теми необхідно вивчення основного кола джерел і літератури, в першу чергу новітніх, а також в суміжних галузях та оцінка наявних в арсеналі методів її (теми) опрацювання. Крім того, на основі вивчення обраних питань виявляється коло необхідних для дослідження проблем, а також складається робочий план дослідження.

Обрана для дослідження тема повинна бути актуальною. Актуальність визначається не близькістю проблеми до сьогодення чи її нерозробленістю, хоч це, безперечно, суттєво на неї впливає. Актуальність теми - це її відповідність сучасним запитам науки та суспільства. Обґрунтування актуальності повинно вміщувати чітке хронологічне і тематичне визначення. В основі актуальності лежить, як правило, суперечливість між наявним - обмеженим, неточним чи навіть неспроможним - знанням та елементами знання нового, яке не набуло завершеної форми; тому часто найкращим способом обґрунтування актуальності теми є розгляд її "оточення" - інших, пов'язаних з нею тем.

Актуальними є не лише теми, визначені вказаними вище обставинами, а й ті, що мають на меті розвиток чи уточнення положень і точки зору, що вже існують в науці, вироблені окремими вченими, установами. Більше того, саме подібні теми є найбільш перспективними для написання курсових робіт.

Визначення мети конкретних дослідницьких завдань, предмета дослідження значною мірою визначає й обґрунтовує структуру роботи, а також групування зібраного матеріалу. На цьому етапі суттєвого значення набувають не лише конкретні фактичні знання студентів, а й їх загальнотеоретична та методологічна підготовка. Мета визначає головний напрям та орієнтацію дослідження. Завдання є конкретними питаннями, котрі деталізують, розкладають на складники загальну тему, вони безпосередньо визначають конкретні аспекти проблеми та напрями її розв'язання.

Ці елементи схеми дослідження знаходять відображення у вступній частині роботи; решта розташовується в основній та заключній частинах.

Методика проведення дослідження формується й визначається з урахуванням типологічної належності залучених джерел на основі вивчення відповідних навчальних курсів та ознайомлення з джерелознавчими працями. При цьому виняткове значення має вивчення робіт теоретико-методологічного характеру, в яких характеризуються методи та підстави їх застосування до певних проблем та окремих джерел.

Робочий план роботи

Робочий план є обов'язковим елементом наукового дослідження, це - своєрідна схема дослідження. Він не повинен розглядатись як застигла догматична структура, а може змінюватись, коригуватись, уточнюватись у ході опрацювання теми.

У складанні робочого плану повинні брати участь разом студент і науковий керівник (як консультант).

Форма робочого плану є. довільною, але повинна обов'язково відбивати актуальність теми, визначити відомі та гіпотетичні джерела і літературу, виділяти структурні елементи. План повинен бути рухливим і гнучким, логічно послідовним.

Підбір джерел і літератури

Вибір теми засновується на повному загальному знайомстві з літературою. Але виявлення, відбір і опрацювання літератури як дослідницька операція починається після обрання й затвердження теми.

Найбільш трудомістким і творчим є - пошук необхідної літератури. Він може бути виділений в окрему операцію лише умовно, оскільки триває весь час дослідження і написання роботи. Підсумком пошукової діяльності є складання бібліографічного списку.

Метою інформаційного пошуку є повне виявлення літератури з певної проблеми, саме це є основою глибокого і ґрунтовного розкриття теми. Такий підхід покладено в основу суцільного методу ретроспективного бібліографічного пошуку. Позитивною його стороною є виявлення всього (наскільки можливо) обсягу літератури, заснованого на використанні бібліографічних джерел. Але цей метод вимагає значних затрат часу. Існує вибіркового метод ретроспективного бібліографічного пошуку, заснований на визначенні найбільш оперативних і повних за обсягом бібліографічних джерел.

Основою вибіркового методу є прикнижкова й пристатейна бібліографія. Для виявлення найважливіших праць з проблеми доцільним є використання на першому етапі вибіркового пошуку через бібліотечні каталоги та довідкові видання (енциклопедії, словники, довідники), використання електронного каталогу, баз даних, ІПС, Internet. На другому етапі опрацьовується довідковий апарат виявлених монографій та статей.

Першочергова увага до прикнижкової та пристатейної бібліографії викликана врахуванням найважливіших і найповніших праць з проблеми, її повнотою. Робота з пристатейною бібліографією виводить студента на періодичні видання, які містять такий важливий вид наукових праць та бібліографічних джерел, як рецензії. Саме вони дають можливість точніше визначити ступінь новизни, аргументованості рецензованого твору, допомогти в його загальній оцінці, виявити інші праці з теми курсової роботи.

Пошук публікацій підпорядковується загальній схемі бібліографічного пошуку, але має самостійний характер і певні особливості. До останніх треба віднести залучення праць з історії археографічних установ, археографічні та джерелознавчі праці.

Відбір фактів для використання в науковій роботі починається вже на етапі бібліографічного пошуку, але цілеспрямовано проводиться вже після його більш-менш повного завершення. Виділяють такі етапи вивчення твору:

- загальне знайомство з автором в цілому (потрібне для визначення концепції автора, встановлення джерел дослідження, загальних висновків тощо);
- вибіркоче вивчення частин, присвячених досліджуваній проблемі;
- визначення потрібних для написання роботи матеріалів;
- оцінка та критика відібраних фактів.

Під час відбору фактів потрібна їхня повна фіксація. Вся сукупність виявлених фактів не обов'язково використовується в самій роботі. Відбір необхідних для використання фактів здійснюється при підготовці до написання роботи, відібрані факти повинні відповідати, наскільки це можливо, таким критеріям:

- а) точність;
- б) об'єктивність;
- в) репрезентативність.

У ході опрацювання джерел літератури для виявлення необхідного матеріалу їх конспектують. Правильно складений конспект повинен коротко, стисло, але точно й повно, відображати концепцію автора, його систему аргументування, джерельну та історіографічну базу, структуру та висновки. У самому тексті роботи відібраний матеріал може бути представлений у вигляді тези, переказу змісту (непряме цитування), цитатою (пряме цитування). При використанні будь-якої з цих форм вони не повинні ускладнювати авторський текст, кількість цитат визначається, в першу чергу, потребами розкриття теми (див. розділ 1).

Оформлення курсової роботи

Обсяг курсової роботи - 20-30 сторінок тексту на аркушах паперу формату А-4. Текст повинен бути надрукованим через півтора інтервали. Сторінки курсової роботи нумеруються в правому верхньому кутку арабськими цифрами. Титульна сторінка вважається першою, але номер на ній не ставиться. Друга сторінка залишається чистою для написання рецензії, далі подається план курсової роботи (або "Зміст") і текст роботи. Всі аркуші курсової роботи повинні бути зброшуровані.

Якщо у тексті курсової роботи наводиться цитата, вона береться у лапки, а в дужках наводиться посилання на джерело, з якого її взято, тобто номер публікації за списком та сторінка, на якій знаходиться у цьому джерелі цитата (наприклад, (8, с 124).

Структура курсової роботи повинна відповідати такій послідовності:

1. Титульна сторінка
2. Основний текст (вступ, основна частина, заключна частина).
3. Список літератури.
4. Додатки.

Курсова робота подається у визначений термін викладачу, який рецензує. Після рецензування робота допускається до захисту. Захист

курсвої роботи проводиться згідно з графіком на засіданні комісії. Захист курсвої роботи передбачає: виступ студента з повідомленням про результати роботи над курсовою та доопрацювання зауважень, висловлених у рецензії, відповіді студента на запитання комісії, виступ керівника та оцінку курсвої роботи комісією.

2.2. Рекомендації щодо роботи над рефератом

Слово реферат має латинське походження і означає доповідати чи повідомляти: 1) доповідь з певної теми, що містить огляд відповідних джерел; 2) виклад змісту наукової роботи, конкретного документа чи певної їх кількості.

Реферат, як перша студентська науково-дослідна робота, є результатом самостійного опрацювання певного питання чи проблеми. Важливо чітко визначити її змістові (може й хронологічні, територіальні та ін.) межі, що обумовлено як обсягом реферату - 10-15 сторінок, так і можливостями повно, логічно та якісно розкрити обрану тему.

Важливими ознаками вибору теми є зацікавленість студента в її опрацюванні. З переліку запропонованих тем доречно обрати ту, яка найповніше відповідає навчально-виробничим інтересам та схильностям студента, де він може виявити максимум особистої творчості.

Доречно при цьому враховувати наявність необхідної джерельної бази, причому не лише навчальних, наукових і професійно-виробничих документів, а й сучасних науково-методичних розробок.

Структура тексту реферату традиційна: вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, особливості обраного аспекту висвітлення, його важливість для науки й практики. Характеризуються основні джерела, в яких найбільш повно й цілісно висвітлена тема (5-10 публікацій). Матеріал подається в співставленні, порівнянні, з особистими оцінками студента щодо його значущості.

Текст основної частини структурується за розділами (можлива подальша деталізація), що дає уявлення про основні змістові аспекти теми та показує авторські підходи до їх дослідження. Разом з тим, він має бути підпорядкований головній ідеї дослідження. Особисті міркування, узагальнення й висновки повинні будуватися на конкретному аналізі фактичного матеріалу або вивченні практичного досвіду роботи. Важливо використовувати фахову термінологію та науковий стиль викладу матеріалу: визначити й викласти основні тенденції дослідження, проілюструвати їх конкретними прикладами, представити

основні наукові підходи щодо вирішення проблеми. Доцільно зупинитись на якомусь дискусійному моменті й спробувати проаналізувати позиції сторін, визначити своє ставлення до них та висловити власну думку.

Кожен розділ реферату завершується висновками. У підсумкових висновках доречно окреслити перспективи подальшого дослідження теми.

Вимоги до оформлення реферату

Текст друкується через 1,5 інтервали на одній сторінці стандартного аркуша з такими полями: ліве - 30 мм; праве - 15 мм; верхнє ~ 20 мм, нижнє - 20 мм; всі сторінки нумеруються; загальна нумерація починається з титульного аркуша, проте порядковий номер на ньому не ставиться.

На титульній сторінці реферату вказується: офіційна назва навчального закладу, факультету й кафедри; прізвище та ініціали автора повна назва теми; аббревіатура навчальної групи; прізвище та ініціали наукового керівника, його науковий ступінь і вчене звання; місто, де знаходиться навчальний заклад та рік написання реферату.

Після титульної сторінки подається зміст реферату з точною назвою кожного розділу (параграфу) і вказуванням його сторінок.

Список використаних джерел складається з дотриманням загальноновизнаних вимог до робіт, що готуються до друку, й містить бібліографічний опис лише безпосередньо використаних у рефераті джерел. Спочатку подаються Закони України, державні стандарти, що використовуються в інформаційній роботі, потім опис документів в алфавітному порядку (за прізвищами авторів). Матеріалу що не мають на титульному аркуші відомостей про авторів описуються за назвою документів.

Оцінка реферату проводиться за такими критеріями: актуальність; наукова та практична цінність; глибина розкриття теми, вирішення поставлених завдань; повнота використання рекомендованої літератури; обґрунтування висновків; грамотність, стиль викладу; завершеність дослідження; обсяг виконаної роботи, оформлення реферату.

Розділ III. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ БАКАЛАВРСЬКИХ РОБІТ

3.1. Вибір теми, оформлення програми дослідження, пошук інформації та аналіз практичного досвіду

Вибір теми бакалаврської роботи визначається проблемами, які відповідають тематиці наукових досліджень кафедри. Для студентів — заочників важливим є також зв'язок теми та об'єкта дослідження з їхньою професійною діяльністю. Пошукові теми повинні носити дослідницький характер, узгоджуватись з потребами практики та відображати сучасний стан науки й практики. Правильний, добре продуманий вибір теми та аспектів її висвітлення є однією з головних умов успішного написання бакалаврської роботи. Обрана для дослідження тема має відображати наукові інтереси студента.

При виборі теми необхідне ознайомлення з основними джерелами, в першу чергу новітніх, а також з суміжних галузей, визначення методів опрацювання теми. Крім того, на основі вивчення питань виявляються необхідні для дослідження проблеми, а також складається програма дослідження. Обрана тема має бути актуальною.

Тематику досліджень пропонує кафедра. Разом з тим, студент має право на самостійний вибір теми і після її обговорення з науковим керівником назва теми бакалаврської роботи затверджується на засіданні кафедри та Раді факультету. Зміна студентом теми бакалаврської роботи без погодження з викладачем, який є його науковим керівником, неприпустима.

З кожним студентом після вибору теми бакалаврської роботи науковим керівником проводиться установча консультація з обговоренням завдань щодо роботи (див. додаток Д). Разом із завданням розробляється календарний план підготовки роботи, що дозволяє здійснювати контроль за її виконанням. У процесі подальшої роботи студент консультується з науковим керівником щодо конкретизації програми дослідження, структури та змісту своєї бакалаврської роботи.

Ознайомлення з темою і усвідомлення аспекту її висвітлення відбувається в процесі пошуку, відбору та вивчення фахової літератури й передбачає визначення її актуальності, об'єкта і предмета, мети, основних завдань дослідження, наукових методів, які будуть використовуватись, а також можливостей впровадження в практику результатів дослідження.

У навчальному дослідженні зазвичай неможливе комплексне вирішення наукових і практичних проблем, тому їх потрібно конкретизувати, тобто вибрати окремі аспекти, характеристики та особливості розвитку об'єкта, які представлятимуть предмет дослідження.

Конкретизація теми дослідження відбувається в процесі визначення окремих взаємопов'язаних завдань, розв'язання яких призведе до досягнення мети дослідження.

Наукове дослідження передбачає застосування тих або інших загальнонаукових методів, які будуть використовуватися в процесі науково-практичного опрацювання теми бакалаврської роботи, вони можуть бути використані в комплексі й доповнювати один одного (Див. розділ I та короткий термінологічний словник).

Збирання та первинна обробка матеріалу завершується перевіркою та оцінкою достовірності одержаних даних та їх науковим описом.

Програма дослідження відрізняється від змісту (плану) викладу бакалаврської роботи. Зміст (план) бакалаврської роботи відображає порядок викладу результатів проведеного дослідження, вказує на структуру роботи, яка відповідає авторській логіці її висвітлення. Таким чином, зміст (план) корегується в процесі роботи і кінцевий його варіант складається тільки тоді, коли вже отримані всі результати. Мета корегування плану бакалаврської роботи полягає в повному й точному відображенні в тексті основного змісту теми роботи (див. додаток 3).

Після того як складена та прийнята програма дослідження, доцільно продовжувати виконання бакалаврської роботи в такій послідовності.

3.1. Подальший, більш цілеспрямований пошук та відбір документальних джерел з теми роботи, їх вивчення, аналіз, конспектування й формування джерельної бази дослідження.

3.2. Вивчення та аналіз досвіду роботи визначених у програмі інформаційних закладів і установ,

3.3. Написання основного тексту відповідно до плану роботи, перевірка системи оформлення посилань на використані джерела (див. розділ I).

3.3.1. Підготовка розділів "Вступ", "Основна частина" з відповідними висновками з кожного розділу та загальних висновків, списку літератури й додатків..

3.3.2. Редагування тексту роботи.

3.4. Організація захисту бакалаврської роботи.

Наведена послідовність виконання бакалаврської роботи в деяких своїх елементах може використовуватись паралельно.

Аналіз досвіду роботи

З'ясувавши теоретичні, методичні основи теми бакалаврської роботи, доцільно перейти до вивчення та аналізу практичного досвіду конкретних інформаційних закладів та інформаційних установ. Це можна здійснювати двома шляхами. По-перше, узагальнити досвід роботи обраних установ, який відображено на сторінках відповідних спеціальних видань, Web-сайтах Internet. По-друге, вивчити та проаналізувати досвід функціонування конкретних інформаційних фірм чи державних органів інформації. Вивчення та аналіз досвіду роботи вибраних установ доцільно проводити в процесі ознайомлення зі щорічними та іншими звітами "їхньої роботи, відповідними обліковими формами; з автоматизованими інформаційними системами, що функціонують у цих закладах та їх прикладним програмним забезпеченням.

Такі дані потребують узагальнення та систематизації. Доречно використовувати метод порівняльного аналізу, що дозволить виділити головне, типове та індивідуальне (специфічне) відносно досліджуваної теми. Оперативно зібрати фактичний матеріал дозволить метод опитування, який проводиться в усній (інтерв'ювання) або письмовій (анкетування) формі. При цьому листок опитування обговорюється з керівником щодо формулювання основних питань тексту анкети тощо. Використання цього методу сприяє з'ясуванню тих чи інших визначених студентом аспектів теми. Досвід роботи інформаційних органів висвітлюється паралельно з викладом теоретичних питань, тобто зібрані фактичні дані повинні ілюструвати текст і бути відображеними у висновках дослідження.

Зібраний і узагальнений студентом фактичний матеріал бакалаврської роботи супроводжується таблицями, схемами, графіками, діаграмами тощо.

3.2. Підготовка розділів та оформлення бакалаврської роботи

Структура бакалаврської роботи традиційно така: вступ, основна частина, висновки, додатки та список використаної літератури.

Вступ містить обґрунтування актуальності обраної теми: важливості теми і розглянутих питань для сучасного стану інформатизації суспільства, її місця в проблематиці відповідних наукових дисциплін, характеристики соціальних або економічних завдань, якими обумов-

лена необхідність її розв'язання. *Розробленість теми.* Студент оглядово характеризує опрацьовану літературу, електронні видання, тобто називає основні джерела інформації, аналізує стан наукової розробленості теми, стисло повідомляє про ступінь розробки розглянутих, питань фахівцями (див. додаток А).

У вступі також формується гіпотеза, мета та основні завдання дослідження, використані методи; наводяться дані про основні принципи розміщення матеріалу; визначається: об'єкт, предмет, база дослідження, наукова та практична значущість бакалаврської роботи.

Мета роботи. Це положення є ключовим для вступу. Студент повинен чітко сформулювати основну мету роботи, якої він має досягти в процесі підготовки бакалаврської роботи.

Завдання бакалаврської роботи конкретизує мету. Студент окреслює коло питань, що будуть розглянуті в основній частині бакалаврської роботи. Чітко сформульовані конкретні завдання роботи допоможуть логічно викласти матеріал.

Об'єкт - явище, процес, закономірність, що породжує проблемну ситуацію та обраний студентом для вивчення. *Предмет* дослідження - аспекти, тенденції, закономірності розвитку об'єкта, які досліджувалися в межах визначеного об'єкта. Якщо тема бакалаврської роботи пов'язана безпосередньо з діяльністю окремих інформаційних установ, у вступі слід навести повну назву цієї установи як бази дослідження.

Методологічна база дослідження - основні методи та наукові підходи, за допомогою яких проводилось дослідження теми бакалаврської роботи.

Наукова та практична значущість бакалаврської роботи - студент визначає, що нового вносить його дослідження в розгляд проблеми, а також формулює результати дослідження, які дозволяють використати його роботу в практичній діяльності інформаційних установ.

Апробація роботи - перелік наукових конференцій або публікацій, якщо вони існують) із повідомленнями студента про результати проведеного дослідження.

Обґрунтування структури роботи - стисле пояснення логіки побудови бакалаврської роботи.

Перший розділ основної частини бакалаврської роботи містить огляд історії питання (за наявності значної кількості публікацій з теми дослідження). При незначній кількості джерел огляд літератури

може бути представлений і у вступі. Для наукових робіт складається такий різновид бібліографічних оглядів як джерелознавчий, де розглядається характер, призначення, тематика документів з певної теми чи проблеми. Характеристика видань і документів виконується на основі документографічного аналізу. В огляді слід представити систематизований аналіз змісту найбільш ґрунтовних матеріалів з теоретичних, методичних і практичних аспектів теми дослідження. Найбільш зручним принципом групування можна визнати такий: публікації з історії розвитку проблеми, найбільш ґрунтовні теоретичні роботи, в яких тема розглядається комплексно, потім - певні аспекти теми та підсумок автора бакалаврської роботи про те, що обраний аспект розкриття теми в сучасних публікаціях відсутній. Аналіз і характеристика кожного документа, представленого в огляді, має супроводжуватися посиланням до списку використаних джерел.

Головним змістом основної частини бакалаврської роботи повинен бути виклад результатів дослідження, проведених студентом, їх аналіз, а також обґрунтування зроблених на їх основі висновків і практичних рекомендацій. Порівняльний аналіз допомагає виділити головне, типове в питаннях, які досліджуються, визначити тенденції та перспективи подальшого розвитку. Кожний розділ доцільно завершувати висновками, які являють собою тезисний виклад основних результатів дослідження.

Якщо ілюстративний матеріал (малюнки, схеми, графіки, діаграми, таблиці тощо) займає одну або більше сторінок, то його слід розмістити за сторінкою, на якій є посилання на нього.

При використанні скорочень слів або словосполучень повинно бути їх роз'яснення в тексті чи в списку умовних скорочень, який додається до складу бакалаврської роботи.

Важливим є правильне оформлення *бібліографічних посилань* (див. розділ I).

Важливою роботою, що виконується на заключному етапі написання бакалаврської роботи є заключний *аналіз зроблених висновків*. Надзвичайно корисно кожний з них співставляти й узгоджувати з визначеними завданнями. Розташування висновків до дослідження в цілому слід подавати у вигляді окремих лаконічних положень, розташованих у логічній послідовності. У висновках наводяться як позитивні результати проведеного дослідження, так і недоліки та виявлені проблеми, що потребують свого вирішення.

Основна вимога до висновків - не повторювати зміст вступу, основної частини і не дублювати висновки, зроблені до розділів дослідження. В заключних висновках подається результат нового рівня узагальнення вивідного знання автора бакалаврської роботи.

До списку літератури включають всі використані джерела, які розташовують за алфавітом у певній послідовності. Спочатку наводяться керівні та директивні матеріали за темою роботи, потім прізвища авторів та назви робіт, іноземна література, статистичні дані, архівні матеріали (якщо вони використовувались в роботі). Бібліографічний опис наводиться відповідно до діючих стандартів.

У *додатках* розміщують графіки, таблиці, перелік абревіатур, ілюстративний матеріал та використані в роботі зразки форм документації, в тому числі анкети.

Загальними вимогами до викладу є: аргументація, точність формулювань, конкретність викладу результатів, обґрунтування висновків та результатів.

Редагування тексту бакалаврської роботи

Важливою є перевірка та виправлення всього тексту роботи. Розрізняють наукове, літературне та бібліографічне редагування наукових текстів. Всі означені види редагування спочатку здійснює сам автор дипломної роботи. Остаточне наукове редагування виконує науковий керівник студента. Літературне редагування може виконати спеціаліст — літредактор, та найчастіше його виконують студент і його керівник. Бібліографічне редагування передбачає перевірку опису всієї бібліографічної інформації, представленої у посиланнях та у списку використаної літератури. Його виконує автор роботи.

Оформлення бакалаврської роботи та остаточний набір тексту проводиться після узгодження чернетки з науковим керівником.

Виконана робота подається на кафедру для представлення в Державну екзаменаційну комісію (ДЕК) у зброшурованому вигляді з рецензією провідного спеціаліста чи практичного працівника та відгуком наукового керівника.

Оформлення бакалаврської роботи

Титульну сторінку бакалаврської роботи оформляють згідно з формою, наведеною в додатку Е. За титульною сторінкою друкується зміст, в якому наводяться структурні компоненти роботи та номери сторінок.

Розділи основної частини нумерують арабськими цифрами. "Вступ" і "Висновки" не нумерують. Параграфи (підрозділи) нумерують арабськими цифрами в межах кожного розділу. Номер параграфа повинен складатися з номера розділу й номера параграфа в розділі, відокремленому точкою (наприклад, 1.2, де "1" - номер розділу (глави); "2" - номер параграфа).

Нумерація сторінок повинна бути наскрізною. Першою сторінкою вважається титульний лист, другою - завдання, третьою - зміст роботи.

Номер сторінки проставляється арабськими цифрами посередині верхнього або нижнього поля сторінки. На титульному листі номер сторінки не проставляється, Ілюстративний матеріал, який розташовується на окремих сторінках, а також список літератури і додатки необхідно включати в загальну нумерацію.

Додатки розміщують на окремі сторінці. У правому верхньому куті пишуть слово "Додаток" і літеру алфавіту. Кожен додаток повинен мати свій заголовок.

Графічний матеріал (схеми, діаграми тощо) називається малюнком. Малюнки нумерують арабськими цифрами і розміщують після першого посилання на них в тексті роботи. Наприклад, див. мал. 2.

Цифровий матеріал подають у вигляді таблиць. Кожна таблиця повинна мати заголовок, який розміщується під словом "Таблиця". Таблиці послідовно нумерують арабськими цифрами і розміщують після першого посилання на них в тексті (наприклад, див. табл. 1).

Обсяг бакалаврської роботи становить 60-70 сторінок друкованого тексту через 1,5 інтервали без списку використаної літератури і додатків; обсяг вступу - від 5 до 7 сторінок, а висновків - від 3 до 5 сторінок.

Кожен аркуш повинен мати поля: ліворуч - 20 мм, праворуч - 10 мм, зверху та внизу - 20 мм.

Бакалаврська робота подається на кафедру у зброшурованому вигляді.

До завершені бакалаврської роботи додається реферат - стислий виклад змісту бакалаврської роботи з основними положеннями та висновками. Текст реферату включає: об'єкт та предмет дослідження, мету роботи, методи дослідження, отримані результати та їх новизну, рекомендації щодо використання проведеного дослідження в практичній діяльності інформаційних установ, а також перелік необхідних до захисту документів.

Організація захисту бакалаврської роботи

Виконану бакалаврську роботу випускник подає науковому керівникові на перевірку у встановлений календарним планом строк. Після перегляду керівником бакалаврської роботи і виправлення студентом зауважень, науковий керівник складає письмовий відгук, у якому розкриває:

- актуальність теми бакалаврської роботи і здатність випускника самостійно працювати за спеціальністю;
- рівень теоретичної і практичної підготовки випускника, ступінь його творчої активності в розробці теми, наявність та вміння порівнювати, аналізувати варіанти рішень, вибирати оптимальні;
- висновок про допуск до відкритого захисту й мотивовану оцінку роботи.

Члени кафедри знайомляться з бакалаврською роботою, відгуком керівника і вирішують питання про попередній захист роботи.

Бакалаврську роботу випускника, допущену кафедрою до захисту, декан факультету відправляє на рецензування. Склад рецензентів затверджується деканом факультету із провідних спеціалістів інформаційних наукових закладів та викладачів інших наукових закладів.

У висновку рецензент складає письмовий відгук, де відзначає:

- ~ відповідність теми роботи профілю підготовки спеціаліста в навчальному закладі та завданню дипломної роботи;
- актуальність розробленої теми та можливість впровадження її результатів у практику роботи;
- ступінь самостійності випускника, його вміння використовувати набуті знання при вирішенні практичних завдань, навик роботи з вітчизняною та зарубіжною літературою, вміння аналізувати й узагальнювати матеріал;
- якість оформлення роботи.

Після рецензування виправлення в роботі не допускаються. Рецензія представляється в письмовому вигляді за п'ять днів до захисту.

За три дні до початку роботи ДЕК подає у навчальну частину відомості про допуск випускників до захисту бакалаврської роботи.

Захист бакалаврських робіт проводиться ДАКККіМ на відкритому засіданні Державної екзаменаційної комісії. Для розкриття змісту бакалаврської роботи випускнику надається 5-7 хвилин. За цей час він повинен:

- обґрунтувати актуальність теми бакалаврської роботи;
- дати характеристику опрацьованому матеріалу;

- назвати об'єкт, предмет, мету, завдання та базу бакалаврського дослідження, можливість використання результатів дослідження в науковій та практичній інформаційній діяльності.

Тези виступу випускник здає на кафедру. Перелік необхідних до захисту документів наведено в додатках.

Розділ IV. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НАПИСАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

4.1. Організація і методика роботи над дипломом

Дипломна робота - важливий етап навчання студента в навчальному закладі. Вона є результатом його самостійних науково-дослідницьких пошуків під керівництвом викладача та виявляє ступінь професійної підготовки, вміння систематизувати й використовувати одержані знання із соціально-політичних, загальнонаукових та спеціальних дисциплін, готовність до самостійної практичної діяльності.

Вимоги до дипломної роботи

Дипломна робота повинна:

- бути комплексною, тобто містити інформаційно - аналітичні, документознавчі, бібліографічні аспекти;
- бути пов'язаною із розв'язанням науково-методичних, організаційних чи практичних проблем інформаційної діяльності;
- містити елементи самостійних науково-дослідницьких пошуків, проведених на ґрунті аналізу документів чи діяльності інформаційних установ, архівних джерел, власних спостережень, експериментів тощо;
- містити пропозиції щодо вдосконалення інформаційної діяльності;
- виявити рівень загальнонаукової та спеціальної підготовки студента-випускника, здатність застосовувати одержані знання при виконанні конкретного завдання за фахом;
- виявити вміння вести інформаційний пошук, аналізувати та оцінювати документи первинної та вторинної інформації, робити власні узагальнення та висновки, логічно формулювати та викладати свої гіпотези та концепції, а також обґрунтовано їх доводити.

Дипломна робота має ґрунтуватися на основних положеннях теорії наукового пізнання. Безпосередньо теоретичною базою можуть бути

наукові праці провідних вчених у галузі інформаційного бізнесу та виставкової діяльності, інформаційних та комп'ютерних технологій.

Науково-дослідницькою та методичною базою має бути: робота в студентських наукових гуртках; результати конкретних соціологічних досліджень; нормативні, звітні, планові документи з теми дипломної роботи; виробнича практика.

До захисту дипломних робіт допускаються студенти, що повністю виконали навчальний план, отримали позитивну оцінку за виробничу практику, подали у встановлений термін в деканат залікові книжки з усіма оцінками та позитивні відгуки на дипломну роботу.

Теми дипломних робіт та наукові керівники затверджуються Вченою радою Академії за поданням спеціальної кафедри.

За поданням наукових керівників можливо дозволити студентам-дипломникам проходження виробничої практики в інформаційних установах, що є науково-методичною базою для дипломної роботи.

Терміни періодичного звіту студентів про виконання дипломної роботи встановлює кафедра за поданням керівника.

За достовірність усіх даних дипломної роботи відповідає студент - автор роботи.

Наукове керівництво дипломною роботою покладається на викладача, визначеного та затвердженого кафедрою. Науковий керівник обирається з числа досвідчених викладачів спеціальної кафедри. Його обов'язками є:

- визначити тему дипломної роботи, розробити за участю студента завдання з дипломної роботи;
- систематично контролювати виконання робочого плану студента;
- регулярно консультиувати студента;
- перевіряти якість окремих частин виконаної роботи, допомагати в усуненні недоліків;
- у встановлені терміни інформувати про перебіг роботи над дипломом; у разі зриву студентом встановлених календарним планом термінів чи незадовільну роботу, науковий керівник зобов'язаний доповісти про це завідувачу кафедрою.

За необхідності, крім наукового керівника, кафедра може призначити консультанта (з окремих розділів роботи) з числа викладачів інших кафедр або з числа фахівців, що займаються інформаційним бізнесом чи виставковою діяльністю або працюють у інформаційних установах.

Підготовлені окремі частини дипломної роботи бажано заслухувати та обговорювати у формі доповідей на наукових студентських конференціях та засіданнях кафедри.

Тематика дипломних робіт пропонується, розглядається та затверджується випускаючими кафедрами.

Студентам надається право вибору теми дипломної роботи. Разом з тим студент може запропонувати для дипломної роботи свою тему.

Тема має бути актуальною, відповідати сучасному рівню та перспективним напрямкам розвитку інформаційної діяльності. Бажано, щоб теми студентських дипломних робіт були складовою частиною комплексних наукових досліджень спеціальних кафедр.

Організація підготовки дипломної роботи

На початку навчального року науковий керівник за участю студента-дипломника розробляє завдання стосовно дослідження теми. Завдання (див. додаток 8) оформлюється у двох примірниках, підписується науковим керівником та студентом, а потім затверджується завідувачем відповідної кафедри. Один примірник "Завдання" видається студенту та у визначений термін разом із дипломною роботою подається в Державну екзаменаційну комісію, другий - залишається на кафедрі. Разом із завданням розробляється графік підготовки дипломної роботи, в якому визначаються терміни виконання окремих етапів.

Графік виконання дипломної роботи повинен регламентувати всі етапи і складатися з таким розрахунком, щоб інформаційний пошук і вивчення літературних джерел та неопублікованих документів, збір первинного матеріалу та його обробка, підготовка до експерименту (у випадку необхідності) були виконані до 9-го семестру (до 1-го жовтня). У 9-му семестрі готується експериментальна частина, конструюються глави, розробляються ілюстративні матеріали. У 10-му семестрі оформлюється бібліографічний список з теми, здійснюється доповнення дипломної роботи практичним матеріалом, створюється текст роботи, йде літературна обробка остаточного варіанту та його оформлення.

У робочому плані, що складається студентом разом із науковим керівником, конкретизується структура дипломної роботи, накреслюються методи дослідження джерела для вивчення, об'єкти для аналізу, науково-методична та практична база для проведення дослі-

дження, джерела для вивчення, хронологічні межі, завдання на період виробничої переддипломної практики, необхідні таблиці, схеми, малюнки та інші ілюстративні матеріали.

Дипломна робота подається на кафедру у 10-му семестрі (до 25-го березня) і перевіряється керівником. Недоброякісно виконана робота повертається студенту з письмовим відгуком керівника, в якому вказується студенту, що необхідно виправити, доробити і в який термін.

За місяць до захисту робота направляється на зовнішнє рецензування. Після цього вона розглядається на кафедрі, де приймається рішення про допуск її до захисту на ДЕК.

Структура дипломної роботи

Основними елементами структури дипломної роботи є: вступ, основна частина, заключна частина (або "Висновки"), список використаної літератури та неопублікованих документів, додатки.

Вступна частина має будуватися за таким аспектами:

- *актуальність теми дослідження* ~ студент обґрунтовує актуальність теми дипломної роботи, її значущість для подальшої розробки подібної проблематики, для практичної діяльності інформаційних установ;

- *стан наукової розробленості теми* - наводиться стислий огляд найважливіших публікацій з теми дипломної роботи, використаних студентом у процесі її підготовки, характеризується основна проблематика цих матеріалів, дослідження відомих вчених та спеціалістів;

- *мета роботи* - один з найважливіших аспектів вступу. Формулюється головна мета дослідження, головна проблема, яка вивчалася студентом;

- *завдання роботи* - цей аспект логічно впливає з попереднього; студенти формулюють конкретні питання (аспекти, завдання тощо), обумовлені метою дипломної роботи. Вирішення цих завдань дозволяє досягти поставленої мети;

- *об'єкт дослідження* - визначається об'єкт (явище, процес закономірність), що породжує проблемну ситуацію та обраний для вивчення студентом;

- *предмет дослідження* - визначаються ті сторони (аспекти, тенденції, закономірності розвитку), які досліджувалися в межах визначеного об'єкта;

база дослідження - якщо тема дипломної роботи пов'язана безпосередньо з діяльністю окремих інформаційних установ, у вступі слід навести повну назву і дати коротку характеристику цієї установи як бази дослідження;

- *методологічна база дослідження*: основні методи та наукові підходи, за допомогою яких проводилося дослідження теми дипломної роботи;

- *наукова та практична значущість дипломної роботи* - автор визначає, що нового вносить його дослідження в розгляд проблеми, формулює результати дослідження, які дозволяють використати цю роботу в практичній діяльності інформаційних установ;

- *апробація роботи* - називаються наукові конференції, на яких студент виступав із повідомленнями за результатами наукової роботи та наводиться бібліографічний опис публікацій студента з теми дипломної роботи (якщо ці публікації вказані в списку використаної літератури, достатньо лише назвати загальну кількість публікацій та зробити посилання на відповідні позиції списку);

- *обґрунтування структури дипломної роботи* - стисло пояснюється логіка побудови дипломної роботи.

Основна частина поділяється на логічно пов'язані між собою глави, розділи, підрозділи. Кожний структурний підрозділ повинен мати короткий інформативний заголовок, який визначає його зміст. Кількість глав, розділів, підрозділів узгоджується студентом з викладачем.

Текстова частина дипломної роботи повинна бути ретельно відредагована й відповідати встановленому у завданні змісту. Якщо використовуються скорочення слів або словосполучень необхідно надати їх роз'яснення в тексті чи у "Списку умовних скорочень", який додається до складу дипломної роботи. Цитати, які наводяться в тексті, взяти в лапки й дати посилання до джерела. Повний бібліографічний опис джерела з зазначенням сторінок наводиться у вигляді підрядкових приміток на тій самій сторінці тексту дипломної роботи, де воно згадується, або після цитати вказується номер запису певного джерела в дужках, під яким воно занотоване у "Списку використаної літератури", і сторінки, на яких розміщено цитату, наприклад (8, с. 12). Використання положень з літературних джерел, схем, таблиць без посилань на них розглядається як грубе порушення наукової та літературної етики. У такому випадку робота до захисту не допускається. Ілюстративний матеріал: таблиці, схеми, діаграми, графіки по-

винні бути виконані точно, охайно й розміщені у відповідних місцях або у "Додатках" до дипломної роботи.

Звертаючись до підготовки роботи за розділами, корисно спочатку написати план розділу, які питання та в якій послідовності в ньому будуть висвітлені.

Робота не повинна носити абстрактного характеру. Міркування дипломника, узагальнення та висновки повинні будуватися на конкретному аналізі фактичного матеріалу. Водночас слід уникати простого та безсистемного нагромадження фактів без будь-якого достатнього їх осмислення та узагальнення. У процесі аналізу та узагальнень необхідно дотримуватись найсуворішої наукової достовірності. Не можна замовчувати або перекручувати факти задля надуманої ідеї, гіпотези. Той же принцип наукової добросовісності повинен бути покладений в основу оцінки праць попередніх авторів.

Глибина аналізу думки становить головну підвалину будь-якого дослідження. Робота повинна всебічно розкривати сутність, суттєві риси та закономірності об'єкта дослідження.

Кожен розділ дипломної роботи повинен містити узагальнені висновки з питань, розглянутих у розділі.

Достовірність висновків та дослідження загалом підтверджується вивченням нових вітчизняних і зарубіжних наукових матеріалів та практичного досвіду роботи конкретних установ, фірм та організацій, що функціонують у сферах інформаційного бізнесу, виставкової діяльності, інформаційних та комп'ютерних технологій. Оперативно і в повному обсязі зібрати практичний матеріал, узагальнити його та систематизувати допоможе оволодіння студентом такими методами дослідження, як спостереження, експеримент, бесіда, анкетування, інтерв'ювання, використання математичних методів обробки кількісних показників, метод порівняльного аналізу тощо. Найкращих результатів можна досягти при комплексному використанні цих методів, проте слід мати на увазі, що в залежності від особливостей теми дослідження, специфіки предмета й конкретних умов, окремі методи можуть мати переважне значення.

Накопичуючи та систематизуючи факти потрібно вміти визначити їх достовірність і типовість, найбільш суттєві ознаки для наукової характеристики, аналізу й порівняння. Аналіз зібраних матеріалів слід проводити в сукупності, з урахуванням усіх сторін відповідної сфери діяльності (чи установи). Порівняльний аналіз допомагає виділити головне, типове в досліджуваних питаннях, простежити зміни,

що сталися в роботі інформаційних служб, що займаються бізнесовою та виставковою діяльністю протягом останніх років, виявити закономірності, проаналізувати причини труднощів у їх функціонуванні, визначити тенденції та перспективи подальшого розвитку.

Кількісні дані, що ілюструють практичний досвід роботи, можна проаналізувати за методом ранжированого ряду, розподіливши матеріал за роками, звести їх в статистичні таблиці, таблиці для порівняння та ін., що дозволить зробити конкретні висновки.

Таким чином, широке використання відомих у науці методів накопичення, вивчення, систематизації фактів та практичного досвіду в цілому дозволяє виконати основне завдання дипломного дослідження - поєднати різні розрізнені знання в цілісну систему, вивести певні закономірності, визначити подальші тенденції розвитку теорії та практики відповідної сфери діяльності.

Заключна частина є підсумком усієї дипломної роботи. У цій частині студент визначає, чи всі поставлені завдання вдалося виконати, чи досягнуто мети дипломної роботи. У стислій формі систематизуються й викладаються висновки, до яких прийшов студент у результаті проведеної роботи. Потрібно сформулювати 3-5 найважливіших положень, які обумовлені всім дослідженням і містять досягнуті студентом результати власного аналізу проблеми.

У кінці роботи наводяться пропозиції у вигляді рекомендацій щодо усунення виявлених недоліків, вдосконалення роботи інформаційних служб установ та підвищення ефективності комерційної інформаційної практичної та наукової діяльності.

Обов'язковим елементом дипломної роботи повинен бути "Список використаної літератури та неопублікованих документів", в якому відображається опубліковані, неопубліковані та архівні матеріали.

Список оформлюється в певній послідовності. Спочатку керівні та директивні матеріали з теми роботи, потім розташовується література за алфавітним порядком прізвищ авторів або назв видань. Після цього вказується іноземна література, потім (у вигляді окремих розділів списку) статистичні, неопубліковані та архівні матеріали (якщо вони використовуються в роботі)

Усі бібліографічні записи "Списку використаної літератури та неопублікованих документів" подаються у відповідності з чинним державним стандартом щодо бібліографічного опису творів друку та електронних видань. Відхилення від стандарту вважається недоліком роботи.

До завершенної дипломної роботи додається реферат - стислий виклад змісту дипломної роботи з основними положеннями та висновками.

Оформлення дипломної роботи

Особливу увагу слід звернути на оформлення дипломної роботи. Дипломна робота повинна бути відредагована науковим керівником, надрукована та вчитана студентом. Повністю виконана робота подається зброшурованою в палітурці. Усі складові частини дипломної роботи розташовуються в такій послідовності.

1. Титульна сторінка.
2. Зміст дипломної роботи.
3. Список слів і словосполучень, які вживаються в тексті.
4. Текстова частина (вступ, основна частина, висновки).
5. Список використаної літератури та неопублікованих документів.
6. Додатки.

Обсяг дипломної роботи - 80-100 сторінок тексту, надрукованого через півтора інтервали на одній сторінці аркуша з полями. Список використаної літератури й додатки подаються окремо. Сторінки дипломної роботи повинні мати поля: ліве - 20 мм, праве - 10 мм, верхнє, нижнє - 20 мм. Текст іноземними мовами, формули, назви схем, малюнки, креслення можуть бути написаними від руки чорним чорнилом або тушшю. Порядковий номер друкується всередині нижнього поля сторінки

Розділи повинні мати порядкову нумерацію арабськими цифрами в межах усієї роботи. Вступ і заключна частина не нумеруються. Підрозділи нумерують арабськими цифрами в межах кожного розділу, наприклад 2.3 (третій підрозділ другого розділу). Пункти нумерують арабськими цифрами в межах кожного підрозділу, наприклад, 2.3.1 (перший пункт третього підрозділу другого розділу).

Цифровий матеріал з тексту роботи, як правило, повинен оформлюватись у вигляді пронумерованих таблиць (якщо їх декілька). На всі таблиці в тексті мають бути посилання.

Додатки розмішують за порядком посилань на них в тексті, починаючи кожен додаток з нової сторінки та послідовно позначаючи їх літерами за алфавітом.

На титульному аркуші дипломної роботи повинні бути такі відомості:

- назва навчального закладу
- тема дипломної роботи;

- прізвище та ініціали студента-дипломника;
- прізвище, ініціали, вчений ступінь та вчене звання наукового керівника;

У відгуку керівника про дипломну роботу повинна бути характеристика виконаної роботи, вказана відповідність змісту дипломного дослідження завданню, підкреслені теоретичне й практичне значення результатів роботи, ступінь самостійності та творчої ініціативи студента, якість оформлення. У кінці відгуку керівник виставляє роботі оцінку.

У рецензуванні дипломних робіт можуть брати участь фахівці інформаційної сфери з вищою освітою, які працюють в інформаційних установах різних типів та навчальних закладів. Внутрішнє рецензування (в разі необхідності) здійснюють професори та викладачі Академії, які не працюють на кафедрі, що випускає дипломника. Рецензія повинна мати оцінку роботи за прийнятою п'ятибальною шкалою оцінки знань. Негативна рецензія не є підставою для відхилення її від захисту.

4.2.Порядок захисту дипломної роботи

Остаточне рішення про допуск дипломної роботи до захисту приймають завідувач кафедри і директор інституту державного управління та соціокультурних комунікацій Академії.

Завідувач кафедри після ознайомлення з дипломною роботою та відгуком керівника, при відсутності зауважень, направляє її на зовнішнє рецензування.

У випадку, коли завідувач кафедри не вважає доцільним допустити студента до захисту (не всі розділи завдання виконані, є недоліки в оформленні роботи та ін.), питання розглядається та вирішується на засіданні кафедри за участі наукового керівника. Протокол засідання кафедри направляється деканові факультету, а потім ректору Академії на затвердження.

До державної комісії можуть подаватися й інші матеріали, які характеризують наукову й практичну цінність виконаної дипломної роботи: друквані статті за темою роботи, документи, що вказують на практичне застосування роботи тощо.

Студенти, які подали дипломні роботи, що не відповідають встановленим вимогам або в прострочений термін, до захисту не допускаються.

Захист дипломних робіт проводиться в Академії на відкритому засіданні Державної екзаменаційної комісії (ДЕК). Дата й години захисту встановлюються головою Державної екзаменаційної комісії. Члени комісії попередньо ознайомлюються зі змістом дипломних робіт. На захист можуть бути запрошені керівники служб інформації, де проходили виробничу та переддипломну практику студенти. Тривалість захисту однієї дипломної роботи, як правило, не повинна перевищувати 30 хвилин. Для розкриття змісту дипломної роботи студенту надається не більше 5-7 хвилин.

Захист дипломної роботи проводиться за таким порядком.

Представлення дипломної роботи

Секретар ДЕК називає тему дипломної роботи, прізвище, імя, по батькові її автора, посаду, вчене звання та вчений ступінь наукового керівника дипломної роботи.

Виступ студента

Виступ студента триває не більше 5-7 хвилин. Під час виступу демонструється наочний матеріал (схеми, діаграми, графіки тощо). У своєму виступі студент повинен висвітлити такі положення:

- обґрунтування актуальності теми дипломної роботи;
- формулювання мети дипломної роботи та завдань, які ставилися перед студентом для розробки теми;
- стислий виклад основних положень змісту дипломної роботи, характеристика засобів, які використовувалися для вивчення та розкриття теми та висновків за результатами досліджень;
- характеристика опрацьованого матеріалу;
- можливість використання результатів дипломної роботи в науковій та практичній діяльності інформаційних установ різних типів.

Тези виступу заздалегідь узгоджуються з керівником дипломної роботи.

Ознайомлення з рецензіями

Секретар ДЕК знайомить присутніх з відгуками та рецензіями на дипломну роботу.

Оцінка дипломної роботи

Оцінювання дипломної роботи відбувається на закритому засіданні ДЕК і оформлюється протоколом. При визначенні оцінки дипломної роботи береться до уваги рівень виконаної роботи, яка свідчить про рівень наукової та професійно-практичної підготовки

студента. Результати захисту оголошуються в той же день після оформлення протоколу на засіданні ДЕК.

Захищені дипломні роботи здаються на випускаючу кафедру (1 примірник). У випадку необхідності дипломні роботи можуть бути направлені до інформаційних установ для втілення у практику пропозицій дипломників.

Студент, який одержав негативну оцінку при захисті дипломної роботи, відраховується з ДАКККіМ з правом повторного захисту протягом 3-х років після закінчення навчання за поданням позитивної характеристики з місця роботи. Державна екзаменаційна комісія, яка відповідає профілю підготовки в даному вузі, встановлює, чи зможе студент після доробки подати до повторного захисту ту саму роботу, чи повинен розробити нову тему.

ПРИКЛАД ОГЛЯДУ (джерельної бази дослідження та наукової розробленості теми)

Джерельна база дослідження складається, переважно, з наукових та навчальних документів з комерційного та некомерційного напрямів інформаційної діяльності, яка стала сьогодні важливим сектором економіки. Аналізувалися також довідкові, виробничо-практичні публікації, повністю або частково присвячені досліджуваним питанням [7, 11, 18,34,38].

Використано праці вітчизняних і зарубіжних авторів, опубліковані в період з кінця ХХ ст. до теперішнього часу українською та російською мовами [5, 14, 17, 28].

Дослідження проблем розвитку інформаційної сфери та її структури знайшли відображення у працях Ф. Махлупа (автора концепції індустрії знань) [19], М. Порета (вдосконалив концепцію інформаційної економіки та розробив методологію її всебічного аналізу) [22], П. А. Страссмана (увів поняття "інформаційна робота"), Е. Тоффлера (назвав третій етап розвитку людства інформаційним) [30].

Сьогодні особливого значення набувають інформаційні технології, без яких неможливо уявити сучасний розвиток виробництва, управління, науки, бізнесу [15, 20].

На розвиток підприємницької діяльності в інформаційній сфері суттєво вплинуло сприйняття інформаційного бізнесу як важливої складової комплексу організаційно-економічних заходів для адаптації економіки нашої держави до сучасного світового, економічного, політичного, правового й соціально-культурного середовища [8,12, 21].

Усі роботи аналізуються в контексті розвитку уявлень про сучасний стан та перспективи розвитку інформаційного бізнесу в Україні.

Додаток Б Зразок

оформлення титульної сторінки курсової роботи

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНА
АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
КАФЕДРА ІНФОРМАЦІЙНОГО ТА ВИСТАВКОВОГО БІЗНЕСУ

**ОГЛЯДОВА ДОВІДКА ЯК СПОСІБ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ**

КУРСОВА РОБОТА
з курсу "Інформаційний бізнес"

Студента _____ курсу, групи _____
Спеціальності "Менеджмент
організацій", спеціалізації "Менеджер
інформаційного та виставкового
бізнесу"

(прізвище, ім'я, по батькові)
Науковий керівник

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене
звання)

**Додаток В Зразок оформлення
змісту в курсовій, бакалаврській та дипломній роботах**

ЗМІСТ

Вступ.....	с.
Розділ I. Теоретико-методичні положення створення та функціонування оглядових документів.....	с.
1.1. Оглядовий документ як різновид інформаційних документів	с
1.2. Структура та функції огляду	с.
Висновки.....	с.
Розділ.2. Оглядова довідка бізнесової тематики: загальна характеристика та специфічні особливості.....	с
2.1. Методика підготовки оглядової довідки	с
2.2. Порівняльний аналіз оглядових довідок, виконаних різними інформаційними службами	с.
Висновки.....	с.
Загальні висновки	с.
Список використаної літератури	с.
Додатки	с

ПРИКЛАД ВСТУПУ ДО КУРСОВОЇ РОБОТИ
з теми "Оглядова довідка як **спосіб інформаційного** забезпечення
управлінських рішень"

Актуальність теми курсової роботи обумовлена значущістю інформації для забезпечення управлінської діяльності. Вільний доступ до інформації є однією із основних засад демократичного устрою держави. Україна поетапно інтегрується до європейської спільноти і цей процес впливає на стан внутрішнього інформаційного середовища.

У сучасних умовах важко уявити будь-яку діяльність людини, яка не потребувала б інформації, особливо це стосується управлінської сфери, де кожне рішення базується на попередньому дослідженні проблеми. Досягнення науки і техніки, економічні перетворення, політичні рішення потребують подальшого вдосконалення Інформаційного забезпечення керівництва. У зв'язку з цим у сучасному суспільстві зростає попит на інформаційну продукцію. Дослідження проблем створення оглядових Інформаційних документів сприяє вдосконаленню інформаційного забезпечення управлінських рішень.

Розробленість теми.

Курсова робота підготовлена на основі вивчення літератури, в якій відображено досліджувану тему.

Серед опрацьованих джерел слід виділити наукові роботи таких російських дослідників як Д. А. Блюменау [...], А. Гречихина та І. Здорова, які досліджували сутність, види, функції оглядових документів та методику їх підготовки [14, 15].

Основні етапи роботи над аналітичним оглядом докладно висвітлені в публікаціях С. Мишкинда та Л. Гайнуліної [21].

Методика формалізованого їх укладання розроблена Н. Гендіною, Н. Колковою, І. Скипор, Г. Стародубовою [25].

Ю. Соколов досліджував інформаційне забезпечення управлінської діяльності [28].

Загальні питання згортання первинної інформації, види оглядових документів, методи аналітико-синтетичної переробки інформації висвітлюються в працях українських науковців В. Соловійова, Г. Сілкової [25, 26, 29], Г. Класової, В. Лутовинової, Л. Титової [33, 35], Н. Куш-наренко, В. Удалової та ін. [40].

Мета курсової роботи визначається важливістю інформаційної підтримки керівних рішень і необхідністю вивчення форм і методів цієї роботи.

Отже, мета даної роботи полягає у вивченні сутності оглядової довідки як інформаційного документа та її ролі в системі управлінської інформації.

Завдання курсової роботи обумовлені її метою:

- виявити та проаналізувати літературу з теми курсової роботи;
- дослідити оглядову довідку як вид інформаційного документа, її сутність, функції, різновиди;
- охарактеризувати методи створення оглядової інформації;
- розкрити основні етапи підготовки оглядового документа як способу інформаційного забезпечення управлінських рішень.

Об'єктом дослідження для даної курсової роботи є оглядова довідка.

Предметом дослідження буде роль оглядової довідки в системі інформаційного забезпечення управлінських рішень.

Методи дослідження: обумовлені об'єктом і предметом курсової роботи. Для визначення ролі довідки в системі інформаційного забезпечення управління застосовано системно-діяльнісний підхід як загальнонауковий принцип дослідження. В основному робота написана з використанням методів якісного та кількісного аналізу, елементів контент-аналізу. З метою визначення ефективності використання оглядової інформації для інформаційної підтримки управлінського циклу застосовано метод моделювання.

При опрацюванні вихідної інформації були використані загальнонаукові методи аналізу, синтезу, абстрагування та узагальнення.

Теоретична та практична цінність курсової роботи полягає в тому, що узагальнюється матеріал про сутність, функції та методи створення оглядової інформації. Зроблено спробу порівняти переваги оглядової довідки з іншими способами інформаційного забезпечення керівних рішень. Крім того, укладено список літератури за темою роботи та оглядову довідку, призначену для забезпечення інформаційного запиту.

Практична цінність полягає в набутті автором курсової роботи практичних навичок і вмій з інформаційного пошуку, аналітико — синтетичного опрацювання літератури та узагальнення інформації.

Структура роботи обумовлена логікою розгляду теми. Курсова робота складається з двох розділів:

1. Теоретико-методичні положення створення та функціонування оглядових документів.

2. Оглядова довідка з теми запиту.

У першому розділі висвітлено сутність, функції, різновиди оглядових документів, визначено їх місце в системі інформаційного забезпечення керівників.

Другий розділ містить виклад методики підготовки оглядової довідки та приклад такої довідки, самостійно створеної студентом, як результату практичного застосування положень, викладених у першому розділі.

Вступ до курсової роботи формує її сприйняття, висновки узагальнюють досягнуті результати дослідження і висвітлюють подальші тенденції розробки теми.

Додаток Д

**Зразок завдання з підготовки бакалаврської роботи ДЕРЖАВНА
АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

Затверджую " _ " _____ 200_ р.

Завідувач кафедри _____
(назва кафедри)

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по
батькові)

**ЗАВДАННЯ
на бакалаврську роботу**

Студенту _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема роботи _____

Обґрунтування бакалаврської роботи _____

Перелік питань, що потребують дослідження _____

1) _____

2) _____

3) _____

База дослідження _____

затверджено наказом по ДАКККІМ за № _____ від „ _____ ” _____ 200_ р.

Дата видачі завдання _____ . _____

Термін подання роботи до захисту _____

Науковий керівник _____
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Завдання прийняв до виконання _____
(дата)

Студент _____
(підпис)

Додаток Е

Зразок оформлення титульної сторінки бакалаврської роботи

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНА
АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Кафедра інформаційного та виставкового бізнесу

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ЗАСОБИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА ОБ'ЄКТАХ ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ

Бакалаврська робота
Студента V курсу
Заочного (денного) відділення

(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь,
вчене звання)

Роботу допущено до захисту рішенням
кафедри інформаційного та виставкового
бізнесу

Протокол № _____ від " ____ " _____
Зав. кафедри _____

200_ р.

КИЇВ - 2008

КОРОТКИЙ СЛОВНИК ОСНОВНИХ НАУКОВИХ ТЕРМІНІВ

Абстрагування - особливий прийом мислення, який дозволяє залишити осторонь властивості, зв'язки й відношення предметів, водночас фіксувати ті риси, які в певному дослідженні розглядаються як істотні, суттєві.

Аксиома - вихідне твердження наукової теорії яке приймається за істинне без доведення.

Аксиоматичний метод - спосіб побудови наукової теорії у вигляді системи постулатів (аксіом) і правил висновку (аксіоматики), за якими певні твердження теорії приймаються без доведень, а інші похідні поняття виводяться з них шляхом логічної дедукції.

Алгоритм - система правил виконання обчислювального процесу, що приводить до розв'язання певного класу задач після скінченого числа операцій.

Аналіз - метод пізнання, основою якого є поділ цілісного предмета на частини з метою його всебічного вивчення. Аналіз є протилежністю синтезу.

Аналогія - умовивід, за яким на основі схожості чи подібності двох об'єктів за деякими ознаками роблять висновок щодо їх схожості за іншими ознаками.

Апостеріорі та апіорі - філософські категорії за допомогою яких позначаються знання, набуті з досвіду і знання, що передують досвіду. Таке розмежування насправді відносне, оскільки будь-яке знання так чи інакше пов'язане з досвідом і практикою.

Аргумент - положення, яке використовується для доведення істинності тези.

Аргументування - логічний процес, суть якого - довести істинність власних суджень (тезу доказу) за допомогою інших суджень (аргументів, доказів).

Верифікація - емпіричне підтвердження істинності наукових тверджень шляхом емпіричності їх перевірки.

Вимірювання - процедура надання числових значень властивостям реальних об'єктів за допомогою одиниць виміру.

Висловлювання - думка, виражена розповідним реченням, яка може бути істинною або помилковою.

Гіпотеза - наукове припущення щодо певних властивостей, явищ, яке потрібно обґрунтувати теоретично та довести на практиці.

Дедукція - метод пізнання за яким висновок щодо конкретного явища робиться на підставі загальних наукових положень: висновок від загального до часткового (особливого). Дедукція - протилежність індукції.

Детермінізм - вчення про всеохоплюючий об'єктивний взаємозв'язок і причинну зумовленість явищ соціоприродного середовища.

Диз'юнкція - логічна операція, за допомогою якої із двох чи більше суджень вибудовується нове судження шляхом оператора диз'юнкції, якому відповідає сполучник "або".

Дипломна робота - самостійна науково-дослідна робота студента, основне завдання якої - продемонструвати рівень наукової кваліфікації, уміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні наукові завдання; виконує кваліфікаційну функцію.

Дисертація - кваліфікована наукова праця, виконана особисто у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої монографії для здобуття наукового ступеня.

Дискурсив - міркування, аргумент, який спирається на розум і логічне міркування. В теорії пізнання протиставляється інтуїції.

Діалектика - фундаментальний науковий принцип і метод пізнання багатопланової та суперечливої дійсності у всіх її проявах. Діалектичний підхід має можливість обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечливість між сутністю та явищем, змістом і формою.

Доведення - процедура, за допомогою якої встановлюють істинність гіпотези чи будь-якого твердження.

Догматизм - спосіб мислення, за яким певне вчення або положення вважають істиною, не враховуючи конкретних умов життя.

Достовірність - достатня правильність, те, що не викликає сумнівів, доказ того, що названий результат (закон, закономірність, сукупність фактів та ін.) є істинним, правдивим.

Евристика - сукупність прийомів і методів, які сприяють більш швидкому організованому й цілеспрямованому пошуку істини, хоча й не гарантують її безумовного знаходження.

Експеримент - метод пізнання об'єктивної дійсності, пов'язаний з активним і цілеспрямованим втручанням дослідника в природні умови існування предметів і явищ або створення штучних умов, необхідних для виявлення відповідної властивості.

Експлікація - уточнення понять і суджень за допомогою засобів символічної чи математичної логіки.

Екстраполяція - процедура перенесення й поширення властивостей, відношень і закономірностей з однієї предметної галузі на іншу.

Емпіричні дані-відомості, отримані на основі досвіду, практики.

Епістемологія - теорія пізнання, розділ філософії, у якому вивчаються закономірності й можливості пізнання, відношення знання до відчуттів, уявлень, понять об'єктивної реальності, досліджуються ступені й форми процесу пізнання, умови та критерії його достовірності й істинності.

Закон - необхідне, суттєве, стале співвідношення, внутрішній зв'язок явищ, що зумовлює їх закономірний розвиток.

Закон виключення третього ~ закон класичної логіки, який стверджує, що із двох суперечливих суджень істинним є або саме висловлення, або його заперечення. Третього не дано.

Закон протилежності - закон логіки, який стверджує, що не можуть бути одночасно істинними два суперечливих висновки, один з яких щось стверджує, а другий те саме заперечує.

Знання - перевірений практикою результат пізнання дійсності, адекватне її відбиття у свідомості людини.

Інтеграція - об'єднання в ціле будь-яких окремих частин; об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи.

Ідеалізація - уявне конструювання об'єктів, яких немає в дійсності або які практично нездійсненні.

Ідея - інтуїтивне пояснення явищ (процесів) без проміжної аргументації, без усвідомлення всієї сукупності зв'язків, на основі яких робиться висновок.

Імплікація - логічна операція, що об'єднує два судження в нове шляхом зв'язки, словесно виражається за допомогою граматичної конструкції "Якщо..., то...".

Індукція - метод пізнання, за яким здійснюється перехід від часткового (особливого) до загального. Індукція - протилежний дедукції метод пізнання.

Інтерпретація - тлумачення, роз'яснення, розкриття змісту явища, яке сприяє його розумінню.

Інтуїція - здатність осягти істину, не звертаючись до розгорнутого логічного міркування. В логіці та методології розглядається як догадка, що потребує перевірки.

Ірраціональний - поняття чи судження, протилежне розумному, обгрунтованому фактами та логікою.

Композиція наукової роботи — послідовність розташування її частин: основного тексту та довідково-супроводжувального апарату.

Конспект - короткий письмовий виклад змісту книги, статті, лекції, тощо.

Концепція - система поглядів, теоретичних положень, основних думок щодо об'єкта дослідження, які об'єднані певною головною ідеєю.

Кон'юнкція - логічна операція утворення складного висловлення із двох чи більше простих висловлювань за допомогою зв'язків, якій відповідає сполучник "і".

Кон'юнктура - сукупність певних умов, збіг обставин, стан речей, здатний впливати на вирішення, розв'язання якої-небудь справи, питання тощо.

Кореляція - співвідношення, відповідність, взаємозв'язок предметів або понять; у статистиці - залежність між явищами або величинами, що не має чіткого функціонального характеру.

Курсова робота - робота студента, виконана як підсумок навчання на певному курсі. Сприяє розвитку ініціативи й самостійності, передбачає систематизацію, закріплення та розширення теоретичних знань студента, оволодіння навичками самостійної, теоретичної, експериментальної роботи, користування літературними джерелами.

Метод - сукупність прийомів і операцій теоретичного пізнання й практичного освоєння дійсності, підпорядкований вирішенню конкретного завдання. Наукові методи ґрунтуються на певних принципах, теоріях і законах.

Методологія наукового пізнання - вчення про систему наукових принципів, форм і способів дослідницької діяльності.

Методика - система правил використання методів, прийомів та операцій у науковому дослідженні.

Монографія - наукова праця у вигляді книги, яка містить повне або поглиблене дослідження однієї проблеми чи теми.

Моделювання - метод пізнання явищ і процесів, який ґрунтується на заміні об'єкта дослідження (оригінала) моделлю.

Наука - сфера людської діяльності, спрямована на вироблення та систематизацію нових знань про дійсність; одна з форм суспільної свідомості.

Наукова діяльність - інтелектуальна творча діяльність, спрямована на здобуття й використання нових знань.

Наукова проблема - протиріччя у пізнанні, яке характеризується невідповідністю між новими фактами (даними) й старими засобами їх пояснення.

Наукова творчість - мислення в його найвищій формі, що виходить за межі відомого, а також діяльність, результатом якої є створення нового.

Наукова стаття - один з основних видів публікацій, містить виклад проміжних або кінцевих результатів наукового дослідження.

Наукове дослідження - цілеспрямоване пізнання, результати якого виступають як система понять, законів і теорій.

Науковий результат - нове знання, здобуте в процесі наукового дослідження та зафіксоване на носіях наукової інформації.

Науковий факт - подія чи явище, яке є основою для висновку чи підтвердження; як складова наукового знання відображає об'єктивні властивості явищ та процесів. На основі наукових фактів визначаються закономірності явищ, вибудовуються теорії, виводяться закони.

Парадигма - система творчих методологічних і ціннісних установок, прийнятих усіма членами наукового співтовариства за зразок вирішення наукових завдань.

План - система взаємопов'язаних завдань, що визначають терміни, порядок і послідовність виконання програм, окремих робіт, операцій. Послідовність викладу матеріалу.

Поняття - форма мислення, що забезпечує пізнання сутності явищ (процесів), узагальнення їх ознак та взаємозв'язків.

Порівняння - процес встановлення подібності або відмінності предметів та явищ дійсності, а також знаходження спільних, притаманних різним об'єктам рис.

Постулат - твердження, попереднє припущення наукової теорії, що береться за вихідне і стає основою теоретичних узагальнень.

Пояснення — найважливіша функція науки, сутність якої полягає в розкритті мотивів та причин певних процесів, явищ, подій, підведенні фактів щодо них під загальні твердження (закони, теорії і принципи).

Принцип - вихідний пункт теорії; те, що становить основу певної сукупності знань.

Прогнозування - сукупність засобів і прийомів мислення, що дають змогу на основі аналізу ретроспективних даних вивести судження певної достовірності стосовно майбутнього розвитку об'єкта.

Публікація - оприлюднення результатів наукового дослідження за допомогою преси, радіо або телебачення.

Реферат - доповідь на певну тему, що передбачає огляд відповідних літературних та інших джерел; виклад змісту наукової роботи, книжки, статті.

Самостійна робота студента - навчальна діяльність, спрямована на вивчення й оволодіння матеріалом навчальної дисципліни без участі викладача.

Синергетика - науково-філософський принцип, що розглядає природу, світ як самоорганізовану, комплексну систему.

Синтез - об'єднання раніше виділених чи уже існуючих елементів у єдине ціле. Такими елементами можуть бути частини предмета, ознаки, відношення.

Системний підхід - комплексне дослідження великих і складних об'єктів (систем) як єдиного цілого з узгодженням функціонування усіх елементів і частин.

Спостереження - систематичне цілеспрямоване вивчення об'єктів дослідження без втручання в їх буття.

Суб'єкти наукової діяльності ~ вчені, наукові працівники, науково-педагогічні працівники, а також наукові установи та організації, вищі навчальні заклади.

Судження - думка, в якій за допомогою взаємопов'язаних понять стверджується або заперечується що-небудь. Судження про предмет або явище можна отримати або через безпосереднє спостереження фактів, або опосередковано - за допомогою умовиводу.

Сутність - головне, основне, визначальне в предметі.

Теза - коротко сформульовані основні положення доповіді, лекції, повідомлення тощо.

Тема - наукове завдання, що належить до конкретної галузі наукового дослідження.

Теорія - вчення, система ідей, поглядів, положень, тверджень, спрямованих на цілісне відображення певного фрагмента дійсності, тлумачення того чи іншого явища конкретної предметної галузі. Найважливішими компонентами теорії є: фундаментальні поняття й закони; ідеалізовані об'єкти, що в абстрактній формі відображають властивості реальних об'єктів; логіка теорії, що дозволяє виводити одні твердження з інших.

Термін - поняття, що увійшло до наукового обігу.

Навчально-методичне видання

Власова Галина Вікторівна
Лутовинова Валентина Іванівна
Титова Людмила Іванівна
Шмегера Олена Вікторівна

**КУРСОВІ, БАКАЛАВРСЬКІ ТА
ДИПЛОМНІ РОБОТИ
МЕТОДИКА НАПИСАННЯ, ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ТА
ПОРЯДОК ЗАХИСТУ**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
для студентів спеціальності 6.050200
'Менеджмент в інформаційному та виставковому бізнесі'

Відповідальний за випуск Г.В. Дячук
Редагування та
комп'ютерне верстання С.М.Суходольська

Підп. до друку 12.04.2009 Формат 60x84 1/16. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 3,95 Зам. 5,7 Наклад 100.

Видавець і виготівник
Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Січневого повстання, 21
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 2544 від 27.06.2006.